

**SET REALITATS ADMINISTRATIVES.
VISIÓ GLOBAL DE LA CULTURA CATALANA
DES DE LA DIVERSITAT TERRITORIAL**

V ESPAI DESPUIG

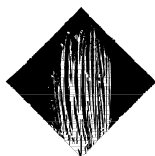
9 de novembre de 2008, Garcia

**SET REALITATS ADMINISTRATIVES.
VISIÓ GLOBAL DE LA CULTURA CATALANA
DES DE LA DIVERSITAT TERRITORIAL**

V ESPAI DESPUIG

9 de novembre de 2008, Garcia

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana

Patronat format per:

Generalitat de Catalunya

**Coordinadora
de Centres
d'Estudis de
Parla Catalana**

2009

Edita:

Institut Ramon Muntaner

Portada: Església de Garcia

Contraportada: Vista general de Garcia

© Fotos portada i contraportada: Oriol Masip Hernández

© Les autores i els autors

Responsable de col·lecció: Maria Carme Jiménez Fernández

Responsable d'edició: Pineda Vaquer Ferrando

Imprimeix:

Gràfiques del Matarranya. Calaceit

ISBN: 978-84-87580-45-1

Dipòsit legal: T-1592/2009

Producció editorial:

Migdia Serveis Culturals

SUMARI

Introducció. Set realitats administratives. Visió global de la cultura catalana des de la diversitat territorial <i>Patricia Gabancho</i>	7
La cultura catalana a l'inici del segle XXI. Una visió des del País Valencià <i>Vicent S. Olmos Tamarit</i>	11
La situació de la cultura catalana a la Catalunya del Nord <i>Annabelle Brunet</i>	21
Una visió particular del fet cultural <i>Biel Majoral</i>	31
Reflexions sobre la cultura catalana a la Franja de Ponent <i>Josep Lluís Espluga Trenc</i>	35
Transcripció del debat posterior a la taula rodona del V Espai Despuig	53
Apèndix 1: L'Associació Cultural la Foig	57
Apèndix 2: El 25è. aniversari del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre <i>Josep Moragrega</i>	59

INTRODUCCIÓ. SET REALITATS ADMINISTRATIVES. VISIÓ GLOBAL DE LA CULTURA CATALANA DES DE LA DIVERSITAT TERRITORIAL

PATRÍCIA GABANCHO
Periodista i escriptora

Fa feredat recordar amb quina intensitat es parlava i es treballava pels Països Catalans en el moment de la Transició. Era una idea potent. Avui ens preguntem si encara podem fer servir l'expressió o si hem de fer marrada tot parlant de "països de cultura catalana" o alguna cosa semblant. Vol dir que hem anat enrere.

Que els Països Catalans eren aleshores una realitat ho demostra la Constitució del 1978. Hi ha un article que prohibeix explícitament la federació de comunitats autònomes. Però també hi ha una disposició afegida que autoritza el País Basc a unir-se a Navarra, si els implicats ho volen. De manera que l'article està destinat a les comunitats de llengua catalana, que haurien fet un formidable front comú per reivindicar la seva realitat específica, quant a llengua i cultura en primer lloc; quant a finançament just, en aquests moments.

A la prohibició constitucional s'hi va sumar, amb més eficàcia –altrament s'haurien pogut fer esforços comuns sense federació de cap mena–, la insídia política de separar les comunitats catalanes i enfrontar-les. És la vella tàctica del "divideix per vèncer", que en el nostre cas es tradueix en esmicola que empetitiràs. És cert que les tres comunitats que viuen o malviuen sota bandera espanyola tenen històries diferents, sobretot a partir del segle XVIII, que fan que el catalanisme es manifesti de maneres diverses: el catalanisme polític i el cultural. Per dir-ho d'una altra manera, és diferent l'actitud històrica de la burgesia i l'existència mateixa d'una burgesia i això dóna circumstàncies molt dissemblants quant a la fundació i institucionalització d'una cultura moderna. Catalunya, i això irradia cap als Països Catalans, té una burgesia inicialment compromesa amb la cultura i amb el país, que li dóna un començament de segle XX brillant, sòlid, d'entusiasme i acadèmia. I això pesa.

El que vull dir és que, segons el teixit social de cada un dels nostres països, era més fàcil o més difícil de llaurar enfrontaments, tergiversacions, separacions, divisions. S'hi van abocar molts diners, però molts, des de Madrid, per tal que el País Valencià es *valencianitzés* de manera folkòrica, activament anticatalana i en castellà. Es va intentar el mateix a les Illes, sense reeixir en el mateix grau, ni de lluny. Però després de trenta anys, la destrucció del teixit comú és tangible. Les coses no passen perquè sí: passen perquè algú vol que passin. I el que s'intenta, des del projecte espanyol d'hegemonia i homogeneïtzació, és afeblir el sistema català, tot menjant-li les perifèries, perquè trossejant i empetitint és més fàcil desactivar-hi qualsevol resistència a l'engoliment.

No se n'han sortit del tot, òbviament, perquè la cultura ha funcionat molt millor que la política. Contra la cultura, però, atempta la desculturalització de la societat, que en part és filla d'un ensenyament molt deficient i en part del procés occidental de descrèdit de la cultura en favor dels productes de la indústria de masses. Ara bé: posats a jugar en aquest terreny, el de la indústria cultural, també hem de reconèixer que ens han trossejat el mercat. Fixem-nos que, per una banda, la insídia política avorta qualsevol projecte comú; per una altra banda, es trosseja l'imaginari desterrant la cultura catalana a racons minoritaris i explicant-li a les "masses" que no existeix lligam entre les terres catalanes; finalment, es deixa el mercat a mans de la cultura espanyola, de la indústria espanyola, que aquesta sí que crea i hi injecta un imaginari compartit.

La cultura catalana continua present a tot arreu dels Països Catalans, amb intercanvis potser no tan actius com ho eren als anys setanta, però presents i continuats. Segurament ens coneixem menys del que hauríem de conèixer-nos, però estem en contacte. Som, però, una minoria. I es tracta políticament de fer-nos ser una minoria. Es tracta de minar-nos el prestigi, perquè el prestigi és una eina de reconeixement, de propagació, d'extensió. Pensem ara en l'estèril polèmica contra la unitat de la llengua; les disputes per l'art sacre amb l'Aragó; el no reconeixement oficial del català en aquesta comunitat; la guerra de repetidors de TV3 al País Valencià; les dificultats per establir l'Institut Ramon Llull amb les Illes; el poc tràfic universitari amb la Catalunya del Nord... etcètera.

La conclusió que podem treure d'aquest repàs és que Espanya no és cap broma: la broma era l'Espanya plural. Espanya ha aprofitat aquests trenta anys per construir un projecte potent de modernitat i culminar així la consolidació de l'Estat que tenia pendent des de feia segles. El projecte català *no hi cap*, senzillament no hi cap en aquest marc: només ens queda jugar-hi un rol provincià, de cultura folkloritzada i subordinada, de política retòrica, d'infraestructures esquives, de pauperització econòmica. I, com és evident, de territori, imaginari i cultura trossejats. Això, o revoltar-nos-hi i muntar un projecte alternatiu, que segurament haurà de ser fora de l'Estat espanyol.

Mentrestant, hem d'alimentar la cultura i nodrir els intercanvis, com ara aquest, que són utilíssims per enfortir qualsevol projecte de futur. Hi ha, ara mateix, moltíssima gent compromesa amb iniciatives semblants a les de l'Espai Despuig, a tot arreu dels Països Catalans, gent que, com tots els qui som aquí, construeixen un camí diferent.

Bé: als ponents d'aquesta taula rodona els he fet arribat una proposta de reflexió a l'entorn de quatre eixos, tot indicant-los que triessin els que més els convingués. Primer, que ens facin una descripció de la situació de la cultura catalana en la seva terra o, si ho prefereixen, una visió general del tema. En segon lloc, si hem de parlar de Països Catalans, o buscar-ne una formulació menys significada políticament. En tercer lloc, m'interessa aprofundir en el paper de Barcelona com a capital de la cultura catalana; si és que exerceix aquest paper —que jo crec que no—, si aquest rol molesta, o en tot cas què se n'espera. I en quart lloc, que ens presentin la pròpia experiència de treball cultural i quin profit en podríem treure de treballar tots plegats, en xarxa. I serà benvinguda qualsevol altra idea que vulguin aportar.

LA CULTURA CATALANA A L'INICI DEL SEGLE XXI. UNA VISIÓ DES DEL PAÍS VALENCIÀ

Vicent S. OLMOS TAMARIT
Historiador i editor

En primer lloc, vull donar les gràcies als organitzadors de la cinquena edició de l'Espai Despuig, i molt especialment a M. Carme Jiménez, per haver-me invitat a participar en la taula redona que va marcar les traces del debat d'engany: concretament "Set realitats administratives. Visió global de la cultura catalana des de la diversitat territorial"¹. Per la meua part, tot i que darrerament els eufemismes o les opinions totalment contràries a aquesta denominació semblen guanyar terreny, al País Valencià i a Catalunya, els anomenaré ja d'entrada Països Catalans. Efectivament, com diu la convocatòria, els territoris de parla catalana es troben fraccionats, diu el full redactat pels organitzadors, i una bona part de raó en tenen, en set espais geogrficoadministratius —més administratius que no pas geogràfics, des del meu punt de vista— que s'estenen per quatre estats diferents².

La terra on jo visc, d'on sóc, l'anomenaré País Valencià, perquè em sembla el terme més adient i l'únic des del meu punt de vista que pot permetre el diàleg

¹ Aquest text correspon, amb variacions, a la meua intervenció en la taula redona "Set realitats administratives. Visió global de la cultura catalana des de la diversitat territorial", que va tenir lloc dintre de la V edició de l'Espai Despuig, el dia 8 de novembre del 2008 a Garcia (la Ribera d'Ebre). Tot i que he afegit algunes reflexions al text original —i algunes notes a peu de pàgina—, he cregut oportú mantenir el to d'intervenció oral, que és com va estar pensat i escrit per participar en la taula redona.

² És evident que les Alberes no representen, ni ho han representat mai històricament, una frontera geogràfica, tot i que a partir de la Guerra de Separació es va convertir en una frontera administrativa. Això per no parlar del riu Sénia o de l'Ebre mateix, que tampoc no ha estat mai una frontera geogràfica. En tot cas han estat uns elements geogràfics d'unió a banda i banda. És en convertir-se en "fronteres" administratives que han anat consolidant el seu paper de ratlla de separació. En el cas de la frontera francoespanyola, això és una evidència, però en el cas de les "fronteres autonòmiques" espanyoles, que en un primer moment podrien semblar més permeables, al llarg dels anys s'ha demostrat que han fragmentat i desunit més que no pas al contrari els territoris de cultura catalana.

en l'espai que ens ocupa: hi ha d'altres denominacions, evidentment, i molts eufemismes, però em sembla que no serveixen o almenys no són tan encertats com els que faré servir: País Valencià i Països Catalans. I m'agradaria que entenguessen que ara només vull parlar de cultura. O almenys així ho intentaré, si és possible parlar de cultura sense fer-ho de política —que, evidentment, no ho és³. El País Valencià, doncs, amb aquesta denominació, és un “espai cultural” que, malgrat l'escassa representació del “valencianisme polític” a nivell institucional, compta amb una vitalitat cultural gens menyspreable i fins i tot diria que molt important dintre de la totalitat de la geografia cultural catalana⁴.

Em cenyiré, si fa no fa, als punts en què els organitzadors han centrat l'interès de la reflexió. No és fàcil respondre breument a qüestions que realment són molt complexes, i més quan es pot fer amb arguments fins i tot antagònics, argumentant una cosa i la contrària. Vull dir que si hem de descriure la situació de la cultura catalana al País Valencià, i la general de la cultura catalana, podem trobar qui ho farà de forma pessimista, que no m'agrada, o qui es lliurarà a un optimisme que trobaria desproporcionat, tot i que amb una bona part de raó. Així, em queda el camí del mig, i fent marrades intentaré transitar-hi.

Efectivament, la cultura catalana, des del meu modest punt de vista, es troba en el millor moment de la seua història, o si més no en el millor des del segle XVI. En tot cas podríem trobar un moment “esplèndid”, però truncat per la guerra, als primers anys del segle passat a Catalunya, i poca cosa més comparable al moment actual... Siga com siga, estic convençut que actualment, al País Valencià, hi ha més cultura en català —més cultura catalana— i de molta més qualitat que fa deu, vint o trenta anys, i no diguem que fa quaranta, cinquanta o seixanta. I això mateix es podria dir de la cultura catalana en general, almenys als territoris que es troben dintre de l'Estat espanyol, on fins i tot podríem incloure, amb totes les matisacions que calga, la Franja de Ponent, el territori de cultura catalana inscrit administrativament a l'Aragó. Potser —ja ens ho diran els companys— als altres estats, especialment al francès, les coses siguen diferents. Millors en el cas d'Andorra i pitjors en el cas francès i italià?

---

³ En tot moment em referiré als Països Catalans des d'un punt de vista cultural. És evident que partim d'una situació política determinada que inscriu els territoris catalans fraccionats, per la qual cosa, ara i ací, em sembla molt millor referir-me a la dimensió cultural i lingüística. No sé si podria ser vàlid, doncs, referir-me a una “nació cultural”, però ara mateix em sembla que aquest concepte pot ser vàlid per al que ens interessa.

⁴ Si bé al País Valencià no s'ha acabat de consolidar una força política amb una representació important a les Corts, el valencianisme polític ha impregnat una bona part de la política valenciana. De fet, el Bloc Nacionalista Valencià compta amb una important representació municipal, àmbit en el qual ha esdevingut la tercera força política. A més, molts moviments cívics, que sumen un nombre important d'adherents, com ara Escola Valenciana, ocupen un espai polític transversal nacionalment valencianista.

Una altra cosa prèvia de la qual vull deixar constància abans de continuar és del fet que al País Valencià, des de la Transició fins avui, inclosos els darrers anys de govern del Partit Popular, s'han creat importants infraestructures culturals: a València, però a també a Alacant i a Castelló, o a Xàtiva o Alcoi o a Elx. La Ciutat de les Ciències en seria un bon exemple. Una altra cosa és com es fan servir i quina cultura hi promocionen o mostren. Evidentment, no és la catalana la que millor se'n surt en el recompte. Jo, però, vull parlar de la cultura una mica més en abstracte i no descendiré, ara com ara, a les qüestions dels grans contenidors culturals: museus, teatres, palaus de congressos, biblioteques, etc., tot i que he de dir que també en aquest camp s'ha fet camí: l'Institut Valencià d'Art Modern (IVAM); la Biblioteca Valenciana, que va comportar la restauració del magnífic monestir de Sant Miquel dels Reis; el Museu de la Ciència i el Palau de la Música de València o el Museu de Belles Arts de Castelló, i, encara des de la iniciativa associativa civil, el Centre Octubre de Cultura Contemporània, obert a València per Acció Cultural del País Valencià, en serien uns bons exemples, que trobaríem més a València i a les ciutats més grans del País. Jo, ara, però, em detindré més en com veig la cultura en general al meu país, sempre en relació a la totalitat dels territoris amb una cultura comuna –o amb una part de la cultura comuna, la part que ara ens convoca⁵. De tot això, però, si cal, també en podrem parlar després⁶.

Al País Valencià, malgrat els "malgovern" que ens ha tocat patir, des del punt de vista cultural, tot i que no només, la cultura catalana manté un pols bastant tonificat. No cal que em pare a ressenyar les iniciatives culturals que a hores d'ara, i repetesc, malgrat els esforços de les autoritats competents –o incompetents, segons es mire– portem endavant els valencians. I no cal perquè em sembla que són de sobra conegudes. Iniciatives com Escola Valenciana, grups de teatre o de música en català de qualitat i amb èxit considerable arreu dels Països Catalans, iniciatives editorials de llibres o de revistes culturals també

⁵ Tot i que la part castellanoparlant del País Valencià correspon a la menys poblada, si fem abstracció del Baix Segura, amb capitalitat a Oriola, cal tenir en compte que una part del país és castellanoparlant. Tret de la Plana d'Utiel (Requena i Utiel), incorporada al País Valencià (a la província de València) el 1833 com a conseqüència de la divisió administrativa de Javier del Burgo, la resta han format part històricament del País Valencià, des del moment de la conquesta cristiana al segle XIII. Aquesta qüestió ha estat utilitzada i tergiversada en contra de la part de cultura catalana del país, i és un tema pendent del valencianisme polític i cultural perquè, evidentment, aquests territoris formen part indestriable del País Valencià i no poden ser deixats de banda. Com no ho poden ser, en aquesta alçada del segle XXI, les demografies dels diferents Països Catalans que han canviat tan acceleradament des de la meitat del segle passat. En aquest moment, ens trobem en un tombant que podria menar la cultura catalana a quedar marginalitzada al seu propi territori, cosa que en alguns àmbits, si més no del País Valencià, ja passa, com ara a les zones més poblades de la "província" d'Alacant.

⁶ Vegeu Vicent OLMOS (2009), «L'orella suïcida del particularisme», a *País Valencià, segle XXI*, València, PUV.

de qualitat, per donar només alguns exemples, són “normals” al País Valencià. I del País Valencià estant, l'estat de la cultura catalana en general em sembla amb una bona salut “productiva”. Una altra cosa, i si cal en podem parlar, és allò que podríem anomenar “el mercat català”, que des del meu punt de vista no funciona, o funciona malament⁷. I això per molts motius. Un perquè gairebé cap mitjà de comunicació no el fa servir ni hi sembla creure gaire. Un altre, i tampoc no crec anar errat, perquè al llarg dels anys —ja en tinc uns quants, jo— les “fronteres autonòmiques” ens han anat collant i se'ns han anat fent més i més costaneres, com insinuava abans. Val a dir que aquestes “ratlles” divisòries han anat consolidant-se i jugant a la contra de la nostra cultura. I no sembla que aquest “fet fronterer” —que evidentment ha fragmentat i fragmenta el mercat cultural català— tinga ara com ara cap aturador⁸. I encara caldria afegir un altre element, que afecta tots els àmbits i tots els territoris de la cultura catalana: “els barems de qualitat i de quantitat”. Com afirma Patrícia Gabancho, la nostra cultura “es mou molt bé en el barem de qualitat i pèssimament en el barem de quantitat”⁹. Tot això afegeix el perill, molt palès ja en aquests moments a tots els territoris de cultura catalana, que la politització de la llengua i de la cultura, un fet molt evident al País Valencià, suposa un camí difícil que mena a la seua fragmentació per tal “d'adequar-les a l'actual estructura política tant de caràcter estatal com autonòmica”¹⁰. I en aquest sentit, la postura dels partits majoritaris al País Valencià —el PP i el PSPV-PSOE— deixa molt que desitjar.

---

⁷ Per no parlar del fet evident que “el mercat cultural és més ampli, complex i contradictori que el mercat electoral”, d'acord amb Jordi BUSQUET, Josep SORT i Alfons MEDINA (2003), «La cultura catalana a l'era digital: Una nova mirada sobre els reptes culturals», *Trípodos*, núm. 14, p. 49.

⁸ Vegeu Josep GIFREU (2001), *El meu país: Narratives i combats per la identitat*, Lleida, Pagès. En aquest sentit, com en molts altres, tot i que només tracta la cultura catalana en sentit “més aviat regional”, em sembla aclaridor el que, referint-se al llibre de Gifreu, afirma Josep-Anton FERNÁNDEZ (2008), *El malestar en la cultura catalana*, Barcelona, Empúries, p. 21: “la fragmentació del mercat cultural —seguint les línies territorials i polítiques imposades per la Constitució espanyola— és real, i també ho són les seves conseqüències; aquestes són realitats que, mitjançant l'anàlisi i la crítica, podem resistir, però no ignorar”. Per la seua part, Jordi BUSQUET, Josep SORT i Alfons MEDINA (2003), «La cultura catalana a l'era digital...», p. 45-57, es pregunten, amb molta raó, “fins a quin punt l'actual estructura política que fragmenta els Països Catalans no actua com una cotilla que dificulta la creació d'un espai de comunicació i de consum en català, tot fomentant iniciatives de caire regional que, si bé en determinats casos són positives —en d'altres no—, priven la formació d'un mercat unificat molt més potent” (p. 57-58).

⁹ Això porta l'autora a concloure que la nostra és “una cultura sense mercat”, i em sembla que té tota la raó. Vegeu Patrícia GABANCHO (2007), *El preu de ser catalans: Una cultura mil·lenària en vies d'extinció*, Barcelona, Meteora, p. 133.

¹⁰ Jordi BUSQUET, Josep SORT i Alfons MEDINA (2003), «La cultura catalana a l'era digital...», p. 58. Vegeu Antoni FURIÓ, Gustau MUÑOZ i Pau VICIANO (ed.) (2009), *País Valencià, segle XXI: Vint-i-una reflexions crítiques*, València, PUV.

Això em porta a una altra de les "preocupacions" dels organitzadors de l'Espai Despuig d'enguany. Hi ha, des del meu punt de vista, una bona col·laboració entre els "intel·lectuals professionals", per dir-ho en paraules de Jordi Casassas¹¹, entre els escriptors, els assagistes, els pintors i escultors, els músics, els actors, etc., evidentment entre els que "treballen" en la cultura catalana, que no són tots els que treballen, ni al País Valencià, ni a Catalunya, ni a les Illes, ni en cap dels altres territoris sobre els quals centrem la nostra reflexió. Però hi ha una mala sintonia en termes diguem-ne mercantils. Poca sensibilitat per ocupar tot l'espai, o poc interès que esdevé nefast a l'hora de crear un espai cultural "normal". Evidentment, la divisió "administrativa" no ajuda gaire i d'això també en podríem parlar després, però és una evidència que no tenim una premsa, una televisió, una ràdio, etc. interessades en crear aquests espais culturals "unificats", entre cometes, que són els que acaben configurant i integrant aquests espais. No sé ben bé si és un intent de "divideix i venceràs", d'incompetència, o potser és que, malgrat estar millor que mai no ho hem estat, no aconseguim arribar a aquell punt crític que ens pot permetre mantenir la comunicació i el mercat en un nivell suficient per tal que els agents, no només culturals, sinó també econòmics i fins i tot polítics, comencen a pensar que calen "espais comuns culturals" perquè bellugar-s'hi permetrà beneficis suficients per créixer i seguir invertint-hi. Suficients en tots els sentits.

Amb això, no vull dir de cap de les maneres que només el mercat ha de fer possible l'enfortiment i la consolidació de la cultura: de la catalana o de qualsevol altra. En aquest sentit, estic d'acord amb Vicenç Villatoro quan es posiciona en contra d'aplicar només les lleis del mercat a l'hora de sospesar o de donar per bones o roïnes, possibles o sense sortida, les iniciatives culturals. Com afirma Villatoro, no només s'han d'estimular o promoure les iniciatives que demostren la seua vitalitat en termes mercantils. Ho diré en paraules del mateix escriptor perquè em semblen molt aclaridores, sobretot per definir el paper que han de jugar les administracions públiques, que són fonamentals per al manteniment de la bona salut cultural: "han de garantir aquelles ofertes culturals que es consideren necessàries per a tenir una panorama complet, ric i equilibrat però que no promou la iniciativa privada precisament perquè no són rendibles"¹². Tot amb tot, però, també resulta evident que només amb la iniciativa pública, institucional, les cultures minoritzades com la nostra poden esclerotitzar-se en un carrer sense sortida. O, en tot cas, són necessaris els dos fronts i les

---

¹¹ Jordi CASASSAS (2009), *La fàbrica de les idees: Política i cultura a la Catalunya del segle XX*, Catarroja; Barcelona, Afers.

¹² Vicenç VILLATORO (1989), «Contra el darwinisme cultural», *Revista de Catalunya*, núm. 28, p. 3-5 (p. 4). En aquest mateix sentit s'expressa Villatoro al seu article «Objectius i mecanismes d'una política cultural», a *Quina cultura?*, València, Afers; Bromera; Tres i Quatre; Tàndem; PUV, p. 77-95.

posicions que adopten els grans grups mediàtics que controlen la informació resulten fonamentals¹³.

Vull arribar a parar al fet que el principal problema de la cultura catalana avui no és tant de qualitat, de dimensions, d'activitat, sinó que els entrebancs, els pals a les rodes, ens els posen unes indústries culturals —publiques o privades— que no s'acaben de decidir a mostrar el pit per la cultura catalana que es produeix als Països Catalans. I, evidentment, hi ha molta política "anticatalana" dintre de casa nostra —de la de tots— i fora de casa, com és el cas de la que es produeix en una bona part de l'Estat espanyol. I repetiré que del que passa fora de l'Estat espanyol en sé poc i m'agradarà escoltar els qui m'acompanyen a la taula¹⁴.

A això, hi hauríem d'afegir la pèrdua de prestigi, interiorment i, sobretot, de cara a l'exterior. Torne a l'Estat espanyol per exemplificar-ho. Si més no des del 1982, els polítics espanyols i els mitjans de comunicació, tots els grups mediàtics, ens han mostrat una cultura espanyola puixant, instal·lada en la modernitat, i això s'ho han cregut i ens ho hem cregut, i potser és veritat i tot. Mentrestant, la nostra cultura, amb tant de prestigi a la primeria del segle XX i fins i tot durant el franquisme i en els primers anys posteriors a la Transició, ha passat a ser considerada com una mica "passada de moda", de vol rasant, la qual cosa ha creat —o ha agreujat— cert malestar en la cultura catalana: aquella sensació de neguit, d'incomoditat o de descontentament que apunta al seu esplèndid llibre Josep-Anton Fernández¹⁵. I en aquest punt, afegiré, i això ho deixi una mica obert ara com ara, que el valor de la cultura no només s'hauria de mesurar amb paràmetres econòmics, com insinuava abans citant Villatoro,

---

¹³ No és el lloc per analitzar de manera detallada els mitjans de comunicació catalans (en català i en castellà), ni els grups mediàtics. Per al cas de Catalunya, val la pena consultar el monogràfic de recerca *El català en els mitjans de comunicació: Situació actual i perspectives* (2002), Barcelona, Societat Catalana de Comunicació. L'estudi reuneix i sistematitza les dades sobre l'oferta de mitjans de comunicació en català i les dades de consum. Vegeu també el Baròmetre de la comunicació i la cultura promogut per la Fundació ESCACC que compta, actualment, amb la implicació de tres-cents vuitanta mitjans de comunicació dels diferents àmbits (premsa, televisió i ràdio) representats per diversos grups del sector. Actualment formen part del patronat de FUNDACC el Grup Flaix, recentment incorporat, la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (CCRTV), l'Associació Catalana de Premsa Comarcal (ACPC), l'Associació Catalana de Premsa Gratuïta (ACPG) i l'Associació de Publicacions Periòdiques en Català (APPEC) (<http://www.escacc.org/escacc/ca/barometre.html>).

¹⁴ Tot i que la qüestió econòmica, dels mercats, és de summa importància, val a dir que no ho és menys la política. Les "fronteres" autonòmiques a què em referia abans també menen a polítiques estrictament territorials, curtes de mires. La política es pensa i es porta a terme a cada territori pensant només en aquest territori i en els seus votants. Fins i tot es pot arribar a fer política "catalanista" en un territori, per part d'un o d'un altre partit, pensant només en els guanys que se'n trauran, no en aquest indret sinó en el primer, en aquell on en realitat tenen representació.

¹⁵ Josep-Anton FERNÁNDEZ (2008), *El malestar en la cultura catalana*, p. 47-83.

sinó que també caldria tenir en compte, i donar-los la importància que tenen, qüestions relacionades amb el benestar, la llibertat, el prestigi propi i de cara als altres, etc. que no es poden deixar de banda¹⁶. En definitiva, és imprescindible que els agents culturals tinguen en compte la rendibilitat econòmica, però no només ni en primer lloc. Com afirma Xavier Fina: “el valor econòmic i el valor cultural no són necessàriament antitètics, i (...) és desitjable assolir un equilibri entre ambdós criteris d'anàlisi”¹⁷.

També se'm demana reflexionar en veu alta sobre el paper que hauria de jugar en la cultura catalana Catalunya i Barcelona. Diria que Barcelona sí que hauria d'exercir de capital cultural. No l'única, però sí la més potent. I això per molts motius que ara mateix no crec que calga enumerar, però que tenen a veure amb el seu pes demogràfic, econòmic, cultural, etc. En el cas de Barcelona i, evidentment en el de tot Catalunya, també, si hem de parlar d'iniciatives institucionals, polítiques..., del tremp d'uns llocs o d'uns altres, el que cal és augmentar la comunicació, la informació, i ací torna a ser fonamental que els mitjans informin, formin opinió sobre la nostra cultura prenent com a base tot el que s'esdevé al nostre espai cultural. Però no crec que haja de jugar cap paper de centralitat Catalunya. I no ho crec perquè no sé què vol dir exactament això des del punt de vista cultural. Hi ha pobles de Catalunya amb una gran empena cultural i d'altres amb menys, com arreu dels nostres territoris. Catarroja, per exemple, el poble d'on sóc, té dues editorials, uns quants escriptors reconeguts i premiats ací i allà, diversos músics de molta anomenada, algun actor reconegut, etc. La centralitat cultural, avui, no crec que siga una qüestió territorial, sinó més aviat d'aparador i de caixa de ressonància. I novament, no em cansaré d'insistir en el paper dels mitjans de comunicació tan fragmentats pel que fa a la nostra cultura¹⁸. I aquesta fragmentació, en el nostre àmbit

¹⁶ En aquest sentit, darrerament, al País Valencià, s'han intentat promocionar “arcs mediterranis” i “terceres vies” que poden estar molt bé, però que no tenen cap sentit, ni cap futur des del punt de vista cultural català, que és el tema que ara ens ocupa, si tot això no va acompanyat d'una política decididament nacional. O culturalment nacional, si voleu, però en tot cas clarament catalana i integradora dels països on la cultura catalana ha de prendre el cos suficient per consolidar-se enfront de la castellana, enfront de l'espanyola.

¹⁷ Xavier FINA I RIBÓ (2008), «Economia i cultura: De l'oxímoron al pleonasma», *Cultura*, núm. 2, p. 9-19 (p. 13).

¹⁸ No hi ha cap diari en català, ni tampoc en castellà, que faça servir un espai de comunicació comú de tots els territoris de cultura catalana. Ni tan sols que publique, com fan la majoria dels diaris madrilenys (“nacionales”), un quadern, unes pàgines, diàries dedicades al País Valencià. Ni al País Valencià, ni a les Illes Balears. Això per no parlar de les cadenes de televisió. En el cas de la Televisió de Catalunya, al País Valencià s'ha hagut de mantenir una lluita d'anys per aconseguir veure-la i finalment ens l'han arrabassat impunement. Per no parlar de la correlació de televisions autonòmiques de cada territori catalonoparlant que es puguen veure als altres.

cultural, significa que el mercat cultural català haja estat, per dir-ho en paraules de Salvador Cardús, "opac"¹⁹.

Tampoc no em crec aquest conte de la prepotència de Catalunya que darrerament escolte massa vegades. Per il·lustrar-ho, posaré com a exemple la meua editorial. Com vostès potser saben, l'editorial Afers té més de vint-i-cinc anys d'existència. Els nostres llibres i les nostres revistes es distribueixen amb tota la normalitat possible en parlar de publicacions d'història i d'assaig fonamentalment en tots els territoris de cultura catalana. Ens ha costat fer-nos-hi lloc, com a tothom, però actualment no ens podem queixar de com ens tracten les llibreries o de la consideració que ens tenen els lectors habituals de la "literatura" que nosaltres publiquem. Ens podem queixar, això sí, de com ens tracten els mitjans de comunicació, però no crec que això ho haja d'atribuir al fet de ser valencians, sinó que forma part del poc interès dels mitjans de comunicació pels productes que genera la nostra cultura. Els diré a tall d'exemple que un llibre que he editat fa uns mesos sobre les fosses comunes a Catalunya, la tesi de la historiadora Queralt Solé, no va merèixer ni una sola menció als mitjans de comunicació, ni catalans ni en català, durant mesos²⁰. Això es va acabar en el moment que un diari d'aquells que diuen de "tirada nacional" el va citar profusament en el seu suplement setmanal que, per cert, tampoc no és que siga res d'excepcional. Però curiosament, des del moment en què va aparèixer a la premsa de Madrid, els nostres mitjans de comunicació —premsa, ràdios i televisions— han mostrat el seu interès i han començat a parlar-ne amb certa profusió. Em sembla molt evident que els mitjans de comunicació espanyols

---

¹⁹ Té raó Cardús quan afirma que "tretze milions de consumidors potencials (...) és una xifra de consumidors potencials prou interessant tant des del punt de vista dels creadors, com de les indústries culturals. I, tanmateix, ha estat un mercat desconegut. I més que desconegut (...) invisibilitzat." Cardús fa aquestes afirmacions en parlar del Baròmetre de la Comunicació i la Cultura, creat per la Fundació escacc i impulsat per fundacc (<http://www.fundacc.org>) que en mantenir en funcionament el baròmetre d'audiències i consums culturals permet —o hauria de permetre— als agents culturals triar camins i seguir impulsos molt més segurs i afinats. Tot i això, sense uns mitjans de comunicació que aposten clarament pels espais culturals comuns a tots els territoris de cultura catalana, l'esmicolament serà difícil de superar. Vegeu Salvador CARDÚS i Ros (2008), «El Baròmetre de la Comunicació i la Cultura: Una infraestructura, de país», *Cultura*, núm. 2, p. 224-231.

²⁰ Queralt SOLÉ i BARRAU (2008), *Els morts clandestins: Les fosses comunes de la Guerra Civil a Catalunya (1936-1939)*, Catarroja; Barcelona, Afers. Això mateix va passar, si exceptuem l'*Avui* que, en aquest cas, va treure un avanç editorial, amb l'edició del llibre de Norberto BOBBIO (1995), *Dreta i esquerra: Raons i significats d'una distinció política*, Catarroja; Barcelona; Palma, Afers. El llibre era, com deia la coberta, una "nova edició revisada i ampliada el gener de 1995 amb una resposta als crítics" i portava un pròleg de Joan Subirats. L'edició va sortir gairebé simultàniament a la castellana de Taurus i, tot i que la madrilenya no era la revisada i ampliada, els mitjans catalans se'n van fer molt més ressò que de la catalana. Són només dos exemples molt concrets, però si parléssim amb els editors de llibres en català, segur que ens en donarien molts més exemples del mateix fet.

—o francesos, o italians, o de qualsevol estat nació— aposten decididament per jugar un paper d'“integració nacional” i, evidentment, d'“integració cultural” que els nostres ni es plantejen.

Dit això, i per acabar, voldria deixar a l'aire una qüestió que em preocupa. Crec que el tema que ens va portar a aquest espai és de summa importància, però no crec que s'haja de plantejar en termes de prepotència d'uns territoris sobre uns altres: de Catalunya sobre el País Valencià o sobre les Illes Balears, o sobre la Catalunya del Nord. Això no ens condueix enlloc, perquè posats a cercar “prepotències”, podríem parlar de la de Barcelona sobre Catalunya, o de la posició de les terres de ponent respecte a tot Catalunya, o les de les comarques d'Alacant respecte de les centrals valencianes o de la ciutat de València.

Em sembla que és imprescindible crear un espai cultural comú, l'espai cultural de la cultura catalana, que ara com ara no s'acaba de conformar per tot el que he anat dient, i que la informació, la discussió i la reflexió no queden amagades en nínxols comunicats, en territoris que, malgrat la cultura comuna, no poden gaudir d'un espai de comunicació, d'un mercat o d'un imaginari cultural que abraça l'univers de la nostra cultura i la cultura universal. En aquest sentit fóra desitjable una articulació cultural entre els territoris de cultura catalana des del punt de vista institucional —i també mediàtic—, així com també una aposta ferma per estimular i promocionar les indústries culturals en tots els sentits²¹. Com també seria desitjable, seguint el mateix fil argumental, “afavorir el pacte entre les distintes administracions, com el que han protagonitzat el govern català i el govern balear per a la creació de l'Institut Ramon Llull, organisme encarregat de promoure i difondre la cultura catalana a nivell internacional, o la de l'Institut Joan Lluís Vives, que aplega totes les universitats dels anomenats Països Catalans”²². En definitiva, ens cal un projecte que complete —que treballi i sume forces en aquest sentit— el projecte inacabat de la modernitat catalana²³.

---

²¹ Una enumeració d'alguns punts concrets sobre les deficiències —i les demandes necessàries, segons l'autor— de la cultura catalana al País Valencià actual les explica Gustau Muñoz (2001), «Idees per a un canvi cultural», a *Quina cultura?*, València, Afers; Bromera; Tres i Quatre; Tàndem; PUV, p. 47-63 (p. 60-63). Al mateix volum, Vicenç VILLATORO (2001), «Objectius i mecanismes...», enumera els objectius que ell considera més importants d'una política cultural decidida en favor de la cultura catalana: “Excitar la demanda cultural; crear les condicions que facin possible la creació; garantir la varietat i l'accessibilitat de l'oferta cultural; buscar un model d'equilibri en l'accés a la cultura; [i] projectar la pròpia cultura a l'exterior i obrir-hi nous mercats”.

²² Jordi BUSQUET, Josep SORT i Alfons MEDINA (2003), «La cultura catalana a l'era digital...», p. 49.

²³ Vegeu Josep-Anton FERNÁNDEZ (2008), *El malestar en la cultura catalana*, p. 36.

LA SITUACIÓ DE LA CULTURA CATALANA A LA CATALUNYA DEL NORD

Annabelle BRUNET
Doctoranda de la Universitat de Perpinyà

1. La situació de la cultura catalana a la Catalunya del Nord

L'estat general de la qüestió de la llengua i de la cultura catalanes a la Catalunya del Nord no es pot entendre sense haver estudiat prèviament el marc legal estatal que dóna dret o no a les seues existències de manera oficial. De fet, aquest marc condiona de manera directa llur desenvolupament. L'actitud de l'Estat francès en relació a la llengua i la cultura catalanes s'ha de contemplar a partir d'un exemple interessant i a dos nivells, tant per la seua importància a nivell jurídic com per la seua actualitat més present: la modificació constitucional.

Més endavant, i per poder explicar lògiques de realitzacions concretes fora del marc legal estatal, parlarem de l'acció de les institucions locals com els municipis, les entitats comarcals i els departaments.

1.2. EL MARC LEGAL LIMITAT DE L'EXISTÈNCIA DE LA LLENGUA I DE LA CULTURA: L'ESTAT FRANCÈS

La promulgació de la Llei Deixonne de 1951 és una de les primeres marques de reconeixement de l'Estat francès respecte la llengua catalana. El seu objecte consisteix en introduir el català com a matèria facultativa en els estudis secundaris. Es tractava de donar als alumnes de secundària la possibilitat de seguir una hora setmanal de curs en català sense facilitar a la matèria el més mínim valor per a l'obtenció del Batxillerat.

L'any 1962 fou presa en compte la prova de «llengua regional» per al Batxillerat. La circular ministerial del 1982 (circular Savary) va permetre augmentar les possibilitats d'oferta de la Llei Deixonne via l'ensenyament de la llengua d'unes

3 hores setmanals a primària i secundària, així com també l'aprenentatge d'altres matèries en català. El ministre següent va suprimir una tercera part horària, de la qual en formava part el català.

Aquest breu resum de les intervencions estatals sobre l'ensenyament del català presenta la seua clarividència: accions «sota mínims» per respondre a una reivindicació percebuda més que res com a folklore regional.

No obstant, els debats animats a l'entorn de les *llengües regionals* que crea el tema a les assemblees franceses contradiu la teoria folkloritzadora de l'estima dels territoris a llur història. Des de la reforma constitucional núm. 92-554 del 25 de juny de 1992, els mateixos debats són més vius que mai. Aquesta última té com a objectiu clar protegir el francès en contra de la *supremacia* de l'anglès i afegeix a l'article 2 de la constitució francesa: "La llengua de la República és el francès".

Aleshores, la darrera reforma constitucional feta l'any 2008 hagués pogut ser esperançadora i deixar pensar en una evolució sobre la qüestió del reconeixement de les llengües anomenades "*régionales*". Finalment, el tema es va tancar amb l'aprovació de l'article 40 de la llei del 21 de juliol de 2008 que integra a la constitució francesa l'article 75-1, el qual afirma que "les llengües regionals pertanyen al patrimoni francès". I punt.

Des del 5 de novembre de 1992, amb l'obertura de la ratificació de la Carta Europea de les Llengües Regionals i Minoritàries, hi ha hagut molts intents, siguin populars o per part de diputats, d'introduir a la constitució un referent que constatés la pluralitat lingüística de l'estat.

Els partidaris de la modificació de la Constitució i del reconeixement oficial de les llengües tenien com a objectiu aconseguir per fi un marc legal per tal de desenvolupar l'ensenyament o posar en pràctica una política real de normalització lingüística. Finalment, la resposta de l'estat i l'última modificació realitzada no permeten cap d'aquestes possibilitats. En la interpretació més oberta, la modificació es pot entendre com un nou marc legal, però sense cap conseqüència ni cap obligació suplementària per a l'Estat. Les úniques iniciatives poden ser dutes a terme per les entitats comarcals, siguin departaments o ajuntaments, i només poden tenir un caire folkloritzador (cursos de patrimoni local com la cuina, les tradicions o una introducció al parlar o a la història local... això, en el millor dels casos).

Hi ha noves responsabilitats per a les entitats locals, ja que són les úniques –sobre la base del voluntariat– en posar en pràctica unes polítiques de "salvaguarda" de les llengües. El nou article 75-1 és més que lleuger en comparació a la violència dels debats que van tenir lloc a l'Assemblea Nacional francesa i al senat. Les esperances de cara a la llengua i a la cultura catalanes eren d'un altre nivell. Les propostes plantejades des de la Catalunya del Nord contemplaven la modificació de l'article 1 o de l'article 2 de la Constitució que afirma "la llengua de la República és el francès". Introduir un reconeixement de la llengua catalana

en aquest article hauria permès aconseguir un marc legal real i eficient per al seu desenvolupament. Aquest darrera possibilitat continua despertant les pors dels jacobins, que temen per la unitat de la nació francesa, com ho atesta la reacció d'un diputat durant el debat: "No votaré pas aquesta proposta, ja que no coneixem el perill que representa la utilització política de les llengües. La Carta europea ens fa arriscar sense conèixer la dinàmica que implica. Ens pot dir el Govern si vol ratificar aquest text? Aquí posem el dit, en un sistema que no podem aturar"²⁴ o la reacció de l'Acadèmia Francesa, que s'ha resolt amb una declaració votada en unanimitat durant la sessió del 12 de juny del 2008 volent recórrer a la "representació nacional" per demanar "la supressió d'aquest text —el qual té excel·lents intencions però que s'han d'expressar en un altre nivell, no pas en la Constitució".

Per concloure aquest apartat, convé precisar que la nova modificació de la constitució no permet qüestionar l'ús exclusiu del francès en la vida pública, com tampoc la jurisprudència del consell constitucional que prohibeix la ratificació de la Carta europea. Així doncs, no es donen nous drets als catalonoparlants.

El reconeixement de la cultura i de la llengua catalanes en llur realitat i més enllà, en llur protecció o en llur desenvolupament, estan lluny de ser garantits en el si de l'Estat francès vist que, per a aquest, representa un perill permanent de cara a la unitat de la nació francesa. Seguint aquesta lògica, no vol donar cap marc legal que faci referència a la utilització i a la promoció de la llengua o al reconeixement de la cultura i de la història específica del territori català sota administració francesa.

Encara que la situació de la llengua i de la cultura catalanes estigui desafavorida en el marc estatal, s'ha de matisar la situació veient el paper de les institucions locals. De fet, els esforços fets de cara a la promoció i al desenvolupament de la llengua i de la cultura catalanes existeixen fora del marc legal i sota la forma d'un voluntariat dependent de visions polítiques pròpies.

2. L'acció de les institucions locals: una realitat

A la Catalunya del Nord, el Consell General que agrupa les comarques històriques del Rosselló, del Conflent, del Vallespir, del Capcir i de la Baixa Cerdanya té una acció simbòlica de cara a la defensa de la llengua i la cultura catalanes i no posa en pràctica una política real. Tot és català, però en llengua francesa.

Ha calgut esperar a l'any 1993 per veure la voluntat de la societat civil nord-catalana de cara al desenvolupament de la cultura catalana per ser reconeguda per una institució. L'Ajuntament de Perpinyà ha assumit oficialment el bilingüisme del seu nom i fa valdre una política de normalització lingüística sobretot en el món de la cultura i de l'ensenyament. Uns exemples d'aquesta política són:

---

²⁴ M. Jacques Myard, durant el Debat a l'Assemblea Nacional del 9 de juliol de 2008

- Comunicació bilingüe en peu d'igualtat català-francès (comunicació de cara al públic, publicacions...)
- Creació de la festa de Sant Jordi amb la Rambla del Llibre pel centre de la ciutat de Perpinyà per tal de donar una normalitat a la literatura catalana
- Programació específica (Arlunya, "Petits formats", concerts de cantants catalans, presentacions de llibres)
- La vila atorga també premis per als qui actuen pel desenvolupament de la cultura i de la llengua catalanes (Premi Joan Blanca, Premi Creador de l'Any...)
- Campanyes tant a favor de l'ús del català com de la defensa de la llengua catalana
- 1000 hores de català per a les escoles públiques
- Finançament de les Escoles Bressoles
- Desenvolupament de la presència de Perpinyà amb una delegació a Barcelona
- Senyalització bilingüe d'una part dels noms de carrers i d'edificis municipals
- Col·leccions bilingües de la Mediateca
- Finalment, la programació que es va dur a terme per Perpinyà, Capital de la Cultura Catalana 2008

Vist des de Catalunya, pot semblar poca cosa però del punt de vista nord-català és sempre un avenç.

3. La col·laboració entre les terres de parla catalana

Una col·laboració territorial és necessària per a la supervivència de la cultura i de la llengua catalana, particularment en els petits territoris com és el cas de la Catalunya del Nord.

Aïllats en un context francès i europeu, els catalans del nord necessiten el màxim d'intercanvis, siguin econòmics, polítics o de consum, per enfortir i desenvolupar un espai cultural comú, el català. Aquests intercanvis múltiples són els únics que permeten als ciutadans constituir un grup cultural o de costums fora de les limitacions imposades per l'estat i la incapacitat de les autoritats locals per fomentar polítiques de conjunt de cara a la llengua i a la cultura catalanes.

3.1. LA REALITAT DELS INTERCANVIS: EL VOLUNTARISME

Actualment, els intercanvis existeixen i es desenvolupen a varis nivells. Els diversos actors amb els quals les col·laboracions establertes són les més eficients són les institucions presents sobre el Principat de Catalunya. Sigui la Generalitat,

via la delegació a Perpinyà o directament, és obvi que el govern català té un paper fonamental en la difusió i el suport a la llengua i cultura catalanes.

Des d'un punt de vista financer, és una bombolla d'oxigen per al desenvolupament de la "catalanitat". Sigui per finançar iniciatives puntuals en col·lectivitats locals, com per exemple les hores de català a les escoles públiques primàries, o per donar embranzida a projectes com el del centre de recerques científic o finançar la Casa dels Països Catalans, l'actuació de la Generalitat de Catalunya dins l'ensenyament a la Catalunya del Nord és voluntarista. Una vegada més, l'Estat francès es distingeix per la seua actitud, molt més distant. Un fons destinat a finançar qualsevol tipus de projecte transfronterer ha estat creat amb l'ajuda de la Generalitat i del departament.

En el tema de la difusió de la cultura catalana, i més enllà de la Nit Literària de Sant Jordi, el Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya col·labora amb l'Ajuntament de Perpinyà en l'organització del Dictat en català, que és la convocatòria d'un dictat de text en el palau de les exposicions de Perpinyà. Els guanyadors són premiats amb diccionaris i jocs multimèdia en català.

La Generalitat ajuda moltes més entitats, com ara Arrels (escola i ràdio) i la Federació per a la Defensa de la Llengua i la Cultura Catalanes. També ajuda l'edició catalana i contribueix a l'organització de la Universitat Catalana d'Estiu, que cada any té lloc al mes d'agost a Prada de Conflent. La participació de la Generalitat és destacable en les manifestacions que es varen realitzar a Perpinyà Capital de la Cultura Catalana 2008.

Els intercanvis *econòmics* es desenvolupen de manera conseqüent i són fruit de la voluntat d'algunes institucions i de persones privades.

La col·laboració institucional es fomenta via el port de Barcelona i el mercat de Sant Carles, que tenen el projecte d'instal·lació d'un port sec a la Catalunya del Nord, una possibilitat factible a punt de veure el dia. L'apropament de col·legis d'advocats d'algunes ciutats del Principat demostra també aquesta voluntat d'intercanvi i de dinamisme. L'hospital de Puigcerdà és el millor exemple de realització. Els intercanvis són el fruit de la voluntat d'empreses que tenen la tendència a desenvolupar relacions econòmiques i fins i tot implantacions en un i altre territori català.

Els intercanvis "polítics", d'arrel històrica, estan formalitzats per partits transfronterers, com ERC i CDC, o organitzacions polítiques exclusivament nordcatalanes com Unitat Catalana, que té presència al nord i que ha teixit lligams amb el sud. La cooperació política permet orientar el debat més enllà del quadre lingüístic i cultural. De fet, aquests partits no constitueixen només una meta o un objectiu a assolir sinó més aviat un mitjà. Ajuden a la normalització i aporten elements de debat que els partits polítics eminentment francesos no plantegen.

Els intercanvis culturals viuen de nombroses iniciatives, tant institucionals com privades. D'una banda, el teatre de Perpinyà, que tindrà una programació conjunta gràcies a la col·laboració entre entitats de nord i sud, n'és un bon exemple; d'altra banda, es pot citar la revista *Mirmanda* com a acció positiva d'iniciativa privada.

3.2. ELS LÍMITS ALS INTERCANVIS: EL MARC JURÍDIC FRANCÈS

Tot i aquests intercanvis i diversitat, la Catalunya del Nord queda aïllada. L'actitud de l'Estat francès envers el territori, l'absència de reconeixement i de sosteniment a la llengua i a la cultura catalana i l'abandonament a una única política voluntària local d'accions favorable al desenvolupament de la llengua i la cultura catalanes són obstacles suplementaris i difícils de superar.

De fet, l'acció política de les col·lectivitats locals a la Catalunya del Nord queda sotmesa a la voluntat d'aquestes últimes i està limitada tant per les competències que poden exercir en el marc del dret públic francès com per les capacitats financeres de les quals disposen, molt limitades pel mateix mecanisme.

De fet, si la gestió d'un sector no és competència d'una institució, la inversió en aquest mateix sector està condicionada per la capacitat financera de la institució en qüestió, en assegurar la gestió dels sectors en els quals té plena competència. Dit d'una altra manera, la institució només disposa de la resta del pressupost –poc elevat a la Catalunya del Nord– una vegada estan assumides totes les càrregues obligatòries i per poder encarregar-se dels intercanvis o de llur desenvolupament.

3.3. LA UNIÓ EUROPEA: EL MARC DE POSSIBILITATS

A través dels dispositius creats i utilitats en el marc de la Unió europea i via les estructures jurídiques "extraestatals" en construcció, Europa es defineix com un marc de possibilitats per al desenvolupament via el finançament d'intercanvis intracatalans.

3.3.1. Els fons Interreg: possibilitat immediata

Els fons Interreg tenen com a filosofia la lògica d'esborrament de fronteres estatals al si de territoris compartits; financen projectes que tenen per objectiu reforçar la idea d'identitat comuna en sectors diversificats i variats. Tenim diversos exemples, com tres experiències finançades per aquests fons i que mereixen una atenció particular, sigui per la seva importància financera com per la seva lògica, estructurant d'un territori situat entre fronteres estatals: el teatre de Perpinyà obre la porta a la cooperació cultural; l'hospital de Puigcerdà segella la cooperació sanitària i l'establiment transfronterer sanitari i social lliga la cooperació universitària.

La Unió Europea permet el finançament parcial del projecte d'envergadura del "teatre de l'Arxipèlag" a la capital de la Catalunya del Nord, Perpinyà. La coordinació del teatre es farà a càrrec de Salvador Sunyer, director del Festival Temporada Alta i de l'escenari El Canal de Girona, primer Premi de Teatre a l'Estat espanyol 2008, marca d'una lògica d'intercanvi "transfronterera". El teatre constitueix un veritable pol transfronterer per les arts acordades amb el Centre d'Arts Escèniques de Girona i permet accions comunes: temporada transfronterera, festival transfronterer i produccions compartides de dimensió europea.

L'objectiu del projecte de l'Hospital de Puigcerdà és dotar la Cerdanya d'una estructura mèdica capaç de tractar les necessitats sanitàries, sobretot les urgències i l'obstetrícia, en una àrea muntanyenca aïllada on viuen trenta mil persones i que pot rebre unes cent cinquanta mil persones en temporada turística.

Tres principis fonamentals posen les bases d'aquest hospital:

- Es tracta d'un hospital «transfronterer», amb personal de les comarques de la Baixa Cerdanya i de l'Alta Cerdanya.
- Els pacients de la Baixa Cerdanya residents o turistes estaran atesos a l'hospital amb les mateixes condicions que en els hospitals francesos.
- Els establiments de Salut de la Baixa Cerdanya rebran de manera recíproca els pacients de l'Alta Cerdanya i els turistes per la cura de les patologies en les quals estan especialitzats.

Finalment, la cooperació universitària també rep ajuda dels fons Interreg. L'establiment transfronterer de formació en matèria social i de sanitat proposa varies formacions i diplomes conjunts entre les universitats de Perpinyà i Girona, com l'Institut Regional del Treball Social i l'Institut Mediterrani de Formació d'Infermeria Sanitària.

3.3.2. El GECT: possibilitat de demà

L'Euroregió Pirineu-Mediterrani –que reagrupa Migdia Pirineu, Llenguadoc i Rosselló, les Illes Balears i Catalunya– acaba de pujar un esglau suplementari el passat 3 de desembre de 2007, José Montilla, president de la Generalitat de Catalunya i Francesc Antich, president de les Illes Balears, han firmat els estatuts i el conveni del Grup Europeu de Cooperació Territorial Pirineu-Mediterrani (GECT) a Brussel·les.

Els GECT han estat creats per la UE per permetre a les regions cooperar entre elles sota un estatut de dret europeu i sortir de l'estratificació d'estructures jurídiques dels estats membres.

Amb aquesta personalitat jurídica europea, l'Euroregió Pirineu-Mediterrani, iniciada l'any 2004, adquireix una altra dimensió. Executarà i gestionarà projectes finançats amb fons de provenença majoritària de la UE i podrà respondre directament a projectes europeus. El GECT permetrà la realització de projectes de cooperació territorial definits conjuntament pels membres de l'Euroregió i es podrà posicionar sobre programes de cooperació extracomunitaris, sobretot en el marc de la Unió de la Mediterrània. El GECT Pirineu-Mediterrani és el primer d'Europa en ser constituït per autoritats no estatals al cent per cent.

La creació del GECT representa una esperança des del punt de vista dels intercanvis futurs, tant pel seu nombre com per la seva envergadura. De fet, l'atribució dels fons europeus a la Catalunya del Nord eren gestionats per la Regió Llenguadoc i Rosselló. Era aquesta la que tenia el poder de decisió del finançament a partir del moment en què els criteris europeus eren respectats pels projectes presentats. D'aquesta manera, era freqüent veure rebutjats projectes amb accent pronunciat de "catalanitat" en detriment d'altres que també complien les condicions bàsiques. De fet, les lògiques d'intercanvi que reforcen el sentiment de pertinença a una cultura comuna no agraden ni a la Regió Llenguadoc i Rosselló ni tampoc a l'Estat francès.

Si bé la lògica que presideix la constitució del GECT no és –pel que fa a algunes autoritats del territori francès– el desenvolupament dels intercanvis entre les dos vessants de Catalunya i les Illes Balears, aquest pot ser el marc ideal per desenvolupar aquests intercanvis.

3.3.2.1. La possibilitat de multiplicar els intercanvis

Atribuir la tria de la distribució de subvencions europees per la zona del CEGT a un òrgan decisonal comú a les autoritats que el componen obra la possibilitat de veure finançats molts més projectes destinats a promoure els intercanvis afins al desenvolupament de la cultura i de la llengua catalanes.

3.3.2.2. Possibilitat d'encarrilar projectes d'envergadura

D'altra banda, més enllà del nombre, aquest nou marc hauria de permetre també, o com a mínim, ajudar a la concepció i a la realització de projectes estructurals que permetrien alleugerir l'efecte de frontera interestatal.

El repte és d'una importància cabdal vist que només els projectes d'envergadura –com el TGV– tenen la capacitat d'impacte suficientment important per endegar una dinàmica eficient de comunitat "transfronterera". Els intercanvis i iniciatives d'importància menor, com els exemples descrits precedentment, no han de ser descartats ni aturats de cara a l'àmbit financer i operacional. En aquest cas, és necessari impulsar

un projecte ambiciós. El GECT hauria d'inscriure's en una dinàmica ja iniciada i que concerneix projectes existents i finançats en el marc Interreg citat anteriorment. Així, s'entra a formar part d'un quadre perenne i a assolir una altra dimensió.

4. El paper de centralitat cultural de Catalunya i de Barcelona

4.1. EL PAPER DE BARCELONA: CAPITAL INTERNACIONAL I INTERREGIONAL DE LA CULTURA CATALANA

Barcelona, per la seua part, hauria d'actuar com a capital internacional de la cultura catalana en una lògica de projecte internacional del conjunt de les terres catalanes.

La inscripció de la Catalunya del Nord com a part integral del territori català —que és una evidència per a certes persones— s'ha de subratllar sobretot en un context internacional. En aquest sentit, només Barcelona té els mitjans i la capacitat de radiació suficient per permetre aquest "reconeixement". Tal lògica suposa una alta responsabilitat tant per part de la Generalitat com també de la globalitat dels altres territoris catalans. Obliga a un rol reivindicatiu i a una actuació incisiva de la capital, fet assumit només en part a hores d'ara.

Pel que fa l'ordenació cultural dels territoris catalans, Barcelona ha de promoure la cultura catalana respectant la diversitat cultural interna als Països Catalans i la pròpia de cada territori. La diversitat de situacions de cada territori reclama un nivell d'intervenció diferent. Pel que fa la Catalunya del Nord, país que pot ser considerat culturalment com del tercer món, Catalunya és sempre benvinguda.

4.2. EL PAPER DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA

En aquest sentit, la instal·lació de la Casa de la Generalitat a Perpinyà i el seu interès pel desenvolupament d'accions culturals a la Catalunya del Nord és important tant des del punt de vista financer com polític. És una manera de reconèixer l'"estatut" de la Catalunya del Nord i els esforços assumits per les col·lectivitats territorials.

En referència a la llengua i a la cultura catalanes, l'actuació de la Generalitat de Catalunya s'ha de veure com una necessitat i igualment com l'única possibilitat de poder desenvolupar una política lingüística i cultural real.

5. El treball cultural i universitari en xarxa en els territoris de parla catalana

Si bé hem tingut menester de temps per aconseguir veritables intercanvis, podem dir que la Xarxa Vives constitueix un marc de cooperació potent i pertinent.

És una associació d'universitats que potencia les relacions entre les institucions universitàries de Catalunya, el País Valencià, les Illes Balears, la Catalunya del Nord, Andorra i altres territoris amb vincles geogràfics, històrics, culturals i lingüístics comuns a fi de crear un espai universitari que ha de permetre coordinar la docència, la recerca, les activitats culturals i potenciar la utilització i la normalització de la llengua pròpia.

L'acta de constitució es va signar l'any 1994 i, actualment, la Xarxa està formada per vint universitats que representen en total uns quatre-cents mil estudiants i uns trenta mil professors. S'hi imparteixen més de mil quatre-cents titulacions que condueixen a l'obtenció de tres-cents diplomatures, tres-cents seixanta llicenciatures i set-cents quaranta programes de doctorat. S'hi ofereixen seixanta estudis propis i nou-cents trenta màsters i cursos de postgrau. Tots els camps del coneixement hi tenen presència: Belles Arts, Humanitats, Ciències Socials, Ciències de l'Educació, Ciències Experimentals i Mediambientals, Ciències de la Salut, Arquitectura, Enginyeria i Educació Física.

La Universitat de Perpinyà forma part d'aquesta xarxa de forma pràctica i antinòmica vist que els principals obstacles que han enconstrat alguns professors de la UPVD tenen a veure amb la llengua. Ara bé, aquests tenen a llur disposició cursos de català a la universitat, el que hauria de teixir lligams més forts encara. La participació de la UPVD a la Xarxa Vives li ha permès entendre la importància de formar-ne part. Actualment, la universitat segueix una dinàmica catalana, voluntat del seu president i del seu equip.

6. Conclusions

Vista la situació a la Catalunya del Nord, l'actuació és necessària i s'ha d'entendrestir sobre tres nivells:

- Al si de Catalunya: el reconeixement del territori de Catalunya del Nord com a part integrant d'una entitat cultural tant pels mateixos catalans del nord com dels catalans del sud és una necessitat cabdal.
- A escala europea: la multiplicació dels intercanvis i estructures extraestatsals s'ha de garantir i continuar vist que constitueixen un mitjà eficient per subratllar i desenvolupar els punts de convergència i les especificitats.
- A escala estatal francesa: el llistat d'accions a realitzar és tal que convé citar les que estarien carregades d'una simbòlica important, com la ratificació de la carta de les llengües regionals, o les que permetrien l'establiment de veritables polítiques integrades, com una veritable descentralització.

UNA VISIÓ PARTICULAR DEL FET CULTURAL

Biel MAJORAL
Mestre i cantador

La cultura catalana viu en un procés d'oficialització. Hi ha una dicotomia clara entre allò que és vivencial i allò que és oficial. L'ofensiva propagandística és tan forta que, evidentment, provoca reaccions adverses. Aquesta dicotomia entre allò que és l'oficialització i allò que és espontani i popular ja fa temps que existeix. El pare Ginard a les seves memòries, titulades *De com era infant*, ja manifesta: "No hi pensam en els humils i els posam de banda, i són ells que han conservada la meravella de l'idioma... Pensam en sucus difícils de gustar, en requisits on hi entri molta sabiduria culinària, i ens oblidam de l'aigua, del pa, de l'oli, de les verdures i la fruita, coses aptes per a tots els paladars, ja siguin de prínceps ja siguin de camperols".

I és vera que els humils no n'entenen, de culturalitzacions. Veuen que la cultura, avui dia, és bàsicament subvencionada o ritualitzada (premis extraordinaris, viatges estúpids, intercanvis banals...). A la cultura catalana li passa com a l'Església: és rica i és cerimonial. Rica perquè té un gran patrimoni i la gent el té gelós o se'l vol repartir; cerimonial perquè té un bon estol de predicadors i beats falsos que fa anys i panys que sermonegen i sovint prediquen allò que han de fer els altres, i no amb l'exemple. I la gent senzilla –l'única que pot perviure en català– deixa de creure-hi, i si més no, només acut a les cerimònies que són solemnes, per allò de la tradició, o als funerals, i es decanta del procés. Així crec que es troba la cultura catalana en aquests moments.

Aquesta gent senzilla a què feia referència pens que són els joves. Els joves són realment els que han de determinar la continuïtat de la llengua i la cultura. Però els joves no són beneïts, volen fets i no paraules, volen sentir-se representats per les generacions adultes i no els agraden ni els cirineus ni els falsos predicadors ni els fariseus, que, com sabeu, només prediquen i tenen

uns comportaments sospitosos. Els qui han destruït Mallorca no són els joves, són els de les generacions dels seus pares i els seus padrins. Els qui han deixat perdre el patrimoni cultural no són els joves (encara que sovint sentim a dir que no saben res, que tot els ho han donat fet, que no es preocupen, que són uns menfotistes, etcètera, etcètera), sinó que són els de les generacions anteriors. Ara he pogut comprovar, ja que la meua feina es relaciona amb el magisteri, que els joves volen saber coses, volen tenir referents i que es preocupen dels fets culturals, però necessiten les eines, els mecanismes de poder que els puguin proporcionar tot aquest material, i tot sovint no els troben. Els mestres no hem pogut acabar d'assolir aquest paper, no hem tengut ni els suports ni les lleis a favor, i hem entrat en una abstracció educativa que no sabem quin futur té. Els mestres, en aquests moments, som un col·lectiu desorientat amb una bona part de l'alumnat desitjós de referències.

I mentrestant, a Mallorca, institueixen premis milionaris i no potencien l'escola. Abandonen els mestres i els envien mercaders de folklores que ploren. A Mallorca, els polítics i gran part de col·lectius afins no lluiten per la immersió cultural i lingüística. I tanmateix els joves la necessiten. A la passada legislatura del Pacte de Progrés (la primera legislatura progressista de la història) van deixar passar l'oportunitat d'aplicar la immersió lingüística al cent per cent i ho deixaren al cinquanta per cent que havia aprovat el PP. I després de perdre les eleccions i tornar-les a guanyar la dreta reaccionària, encara fou més catastròfic.

Però és que ara continuam deixant passar oportunitats fonamentals. N'hi ha prou de fer una repassada als nous plans de Magisteri, que continuen equiparant el castellà amb el català, i pel que fa al professorat en general no hi ha una línia de llengua i continguts catalans. Ara, i això és un tema delicadíssim, deixaran perdre l'oportunitat d'integració que es pot fer a través de les escoletes. Al projecte de Llei de zero a tres anys no s'hi explicita la llengua vehicular ni la llengua de culturalització; se'n parla en termes pedagògics globals tot i sabent que aquesta etapa no solament ajuda a la integració de l'Infant sinó també a la integració de les seves famílies.

Pel que fa a la gent de la cultura, vull dir amb això que la gent que llueix la categoria d'intel·lectual i cultureta, en aquests moments tenen una actitud més aviat poc crítica; una actitud conformista i els preocupa més saber si seran mediàtics o no, personatges televisius o no. De fet aquesta advertència ja la feia Miquel Bauçà a *El canvi*: "Els intel·lectuals [...] En aquells temps arrossegaven el cul pels seients dels bars; avui, l'arrosseguen pels platós de la TV, fent colla amb els cantants de flamenc pedòfils i les vidents incontrolables." Si repassam una mica el que va ésser Frankfurt, al marge dels espectacles efímers, tot es va basar en la potenciació dels escriptors mediàtics i la seva promoció de cara a obtenir (oh!, ja tenim la seu plena d'ous) un Nobel en català. Tots recordam

que l'Estat francès el va deixar compartir a Frederic Mistral quan va tenir la certesa que la cultura occitana es trobava en una situació de debilitat extrema. A Frankfurt no es va parlar ni d'un país oprimint ni d'una cultura de resistència. Servilisme i obediència.

És la política, amics. Aquí és on hi ha feina a fer: cal recordar als polítics que estan al servei del país i no cap mestre ni cap intel·lectual al seu servei. I en aquests moments hi ha molt poca política i molta imposició i fins i tot bel·ligerància. Convé que recordem que la gran projecció de futur, és a dir els Països Catalans, si no fossin una realitat i una possibilitat no els haurien assassinats des de la Constitució. Quan vetaren la federació de comunitats autònomes només pensaven en nosaltres, i en ningú més (recordau també que a la Constitució hi ha un reconeixement explícit, a les seves transitòries, a Euskalherria). També convé recordar, sempre que puguem, que fou en el procés estatutari quan provocaren la guerra de la llengua a València i que PSOE i UCD, avui bastant de PP, consensuaren la fragmentació lingüística. A les Balears també ho intentaren: no pogueren; així i tot costà el càrrec al president d'UCD.

La pèrdua de la capitalitat de Barcelona, és a dir, el cap i casal de la catalanitat, ha estat perjudicial. Barcelona era la referència obligada. La resta de Catalunya, el Principat, no havia estat mai explicitada; Barcelona, sí. En aquests moments projecten més Barcelona com a centre turístic i comercial que no com a centre cultural i de capitalitat d'una nació. Potencien la sensibleria i, a manca de dinamisme cultural, potencien allò que sembla més folklòric o més anticatalà. Tots els que potencien (des del directiu a l'obrer) són els que marquen més la diferència de la unitat cultural i lingüística dels Països Catalans i els més propers a la potenciada realitat espanyola. Des de les Illes esperam recobrar el sentit de la unitat. Esperam que no ens tractin més amb pomeria. Esperam que no ens potenciïn només els tòpics. I esperam entrar junts a Europa amb un sol gentilici: catalans del món.

REFLEXIONS SOBRE LA CULTURA CATALANA A LA FRANJA DE PONENT

Josep Lluís ESPLUGA TRENC
Sociòleg i membre de diverses associacions
de defensa de la llengua i cultura catalanes a l'Aragó

1. Percepcions sobre la situació general de la cultura catalana

El concepte de “cultura” ha estat objecte d’inacabables discussions entre els més prominents teòrics de les ciències socials i no és pas aquest el lloc adequat per aprofundir-hi. Per avançar feina, i de manera instrumental, ací farem provisionalment nostra la definició clàssica de l’antropòleg anglès Edward B. Tylor (1871), qui proposà definir la cultura com un sistema complex que inclou sabers, creences, art, moral, dret, costums i tota la resta de capacitats adquirides pels humans com a membres d’una societat. Ens referim, doncs, a un conjunt de pautes abstractes per a viure i morir. Tot seguint Lucas Marín (2004), per tal de saber si un aspecte de la vida és o no cultural ens hem de fixar en tres característiques clau:

- 1) Si es comparteix socialment, ja que la cultura no és individual sinó social per definició.
- 2) Si es transmet, una conseqüència lògica del seu caràcter social i perdurable.
- 3) Si requereix aprenentatge, ja que la cultura inicialment no es posseeix i es rep per interacció amb altres persones que la posseeixen, en un procés anomenat socialització.

En definitiva, la cultura implica maneres de viure, de pensar i de sentir, formalitzades i que conformen un sistema integrat, unes maneres que es comparteixen i transmeten a través de l’aprenentatge. Si això és així, podem dir que hi ha maneres de viure, de pensar i de sentir específicament catalanes?

Formalitzades en símbols i rituals, tot configurant un sistema integrat de pautes de conducta i d'esquemes de pensament típicament catalans? Probablement, pensar-ho en aquests termes és una mica excessiu: per molt que ho intento no acabo de veure que hi hagi gaires aspectes culturals estrictament catalans, però alguna cosa hi deu haver. El que no es pot negar és que hi ha un conjunt d'individus que expressa la seua voluntat de ser reconeguda com a "catalans" i que, amb aquesta intenció, genera creences, normes socials, pautes de comportament, etc., en un sistema integrat i més o menys lògic de significats, símbols i rituals. I val la pena fer notar que es tracta d'un procés en marxa, sempre inacabat i en transformació, en part impulsat per determinats sectors socials i en part amb una lògica autònoma i una dinàmica poc previsible.

Als participants en el V Espai Despuig se'ns ha proposat que fem una valoració sobre l'estat de la cultura catalana, per a després passar a descriure la situació concreta d'aquesta cultura en els respectius territoris d'origen dels ponents. La discussió sobre què és exactament la cultura catalana i quina valoració cal fer-ne és una qüestió reiterativa i de mal resoldre, un meló que s'obre amb freqüència i que fa vessar multitud de raonaments i de fel entre els diversos bàndols en litigi, sovint enrocats en posicions dispars i poc reconciliables. Sense gaires intencions d'endinsar-nos en el fangar que envolta aquesta qüestió, procurarem aventurar algunes reflexions al respecte.

En primer lloc, cal ser conscient que és impossible valorar la situació de la cultura catalana en abstracte, ja que això requereix d'algun tipus d'operació mental comparativa. La cultura catalana estarà millor o pitjor en relació a altres cultures. Si tenim en compte que vivim temps de globalització, on bona part de les institucions de la modernitat clàssica s'han vist o s'estan veient superades per les forces centrífugues dels sectors punta de la globalització (mercats financers, tecnologies de la informació i la comunicació, etc.), una de les coses que sembla clara és la importància que agafaran les àrees culturals com a espais de poder en un món on les fronteres estatals clàssiques es desdibuixen. Unes àrees culturals que sovint s'organitzen al voltant de l'idioma, eina essencial per a generar sabers, creences, experiències, sentiments, etc., per a compartir-los, per a poder-los transmetre i per a poder-los aprendre (les característiques que uns paràgrafs més amunt hem atorgat als fenòmens culturals).

Des d'aquest punt de vista, ara per ara sembla evident que les àrees de preeminència de l'anglès, el francès, el castellà, el xinès o l'alemany tenen un futur molt millor que les àrees culturals de menor abast i influència territorial i/o demogràfica, com l'albanesa, la finesa, l'hongaresa o la catalana. En aquest sentit, no podem fer altra cosa que reconèixer que la cultura

catalana es troba en situació comparativament desfavorable per a competir en un espai mundial, cosa que ha de repercutir inevitablement en forma de creixents obstacles a la seua producció, transmissió i aprenentatge en nombrosos àmbits. El cas de la cultura catalana s'agreuja força respecte altres àrees de similar influència demogràfica, a causa de l'absència d'institucions político-administratives amb suficient poder per a defensar-la o promoure-la en un terreny de joc global, i fins i tot en els propis territoris on s'ha generat històricament.

En segon lloc, des de l'òptica d'algú que pertany a un territori perifèric, arraconat i ignorat com la Franja de Ponent,²⁵ la cultura catalana és un referent molt clar, perceptible en l'horitzó com un lloc d'arribada, un lloc al qual adreçar-se, un refugi confortable on arrecerar-se enmig de les turbulències de l'era global. Des de la Franja la cultura catalana es percep com quelcom extraordinàriament dinàmic, amb una vitalitat aparentment imparabile. Fins i tot diríem que en ocasions se li arriba a atribuir una força i poder que molt probablement excedeix les seues possibilitats reals. La cultura catalana és un referent de prestigi i això constitueix, en part, un dels motius pels quals la gent d'Aragó encara no ha deixat de parlar català, malgrat l'entorn cada cop més advers en què ho fa.

2. La cultura catalana a la Franja

2.1. RÈCORD DE CATALANÒFONS O CONFUSIÓ CONCEPTUAL?

Tots els estudis realitzats sobre l'ús del català mostren que la Franja és el territori on més elevada és la proporció de persones que el parlen i l'entenen. Segons dades d'un dels estudis més recent (Querol et al, 2007), el 98,5% dels habitants de la Franja diuen entendre'l, un percentatge que supera fins i tot al del Principat (vegeu la Taula 1). De fet, la poca gent que diu no entendre'l acostumen a ser els funcionaris arribats de l'Aragó (secretaris d'ajuntament, metges, mestres, manescals, etc.).

---

²⁵ Probablement és més correcte referir-s'hi com a Franja de Ponent quan es pretén fer referència als seus aspectes lingüístics i culturals (és la part occidental –és a dir, a ponent– del domini lingüístic català), i anomenar-la Franja d'Aragó quan es faça referència al territori i els seus habitants en conjunt (ja que pertany amb escasses modificacions a l'entitat històrica "Aragó" –avui Comunitat Autònoma– almenys des que es va traçar la frontera ara fa uns sis segles). Personalment em sento prou còmode amb les dues denominacions ara assenyalades, de Ponent i d'Aragó, ja que les dues denoten part d'allò que jo entendria per la Franja.

Taula 1: Ús del català per territoris

	L'entenen	El llegeixen	L'escriuen
Catalunya	97,4 %	90,5 %	62,3 %
País Valencià	81,6 %	51,1 %	27,3 %
Les Illes	93,1 %	79,6 %	46,9 %
Andorra	96,0 %	89,7%	61,1 %
La Franja	98,5 %	72,9 %	30,3 %
Catalunya Nord	65,3 %	31,4 %	10,6 %
Alguer	90,1 %	46,5 %	13,6 %

Font: Reelaboració pròpia a partir de QUEROL, E. (coord); CHESSA, E. (et al.) (2007). *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI: L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, Comunitat Valenciana, la Franja i les Illes Balears*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Segons aquestes dades podríem pensar que ens trobem davant la terrina de confitures essencials del català, una proporció de catalanòfons pràcticament total, superior a la resta del territoris catalans. Què més català que la Franja?

Tanmateix, guardeu-vos els focs d'artifici. Aquestes xifres amaguen un senzill parany: a diferència de la resta de territoris catalanòfons, la Franja no ha constituït mai una entitat unitària en cap sentit. El País Valencià, el Principat o les Illes tenen una llarga història d'existència institucional, des dels antics regnes medievals fins a les autonomies regionals contemporànies, i fins i tot el Rosselló ha estat un territori ben definit que comptà amb institucions catalanes durant uns quants segles, per no parlar del cas d'Andorra. La Franja, en canvi, mai gaudí d'aquest honor. Mai els territoris catalanòfons d'Aragó han conformat cap entitat organitzativa autònoma, ni tan sols dependent, i encara avui constitueixen àrees sense gaires interrelacions mútues ni tenen a penes consciència de la seua singularitat. Les comarques de la Franja han format part d'Aragó des del mateix moment en què es va delimitar el regne medieval del mateix nom, i amb l'excepció d'algunes petites zones (Fraga, la Ribagorça) durant breus períodes medievals, mai no han tingut cap vinculació institucional amb Catalunya, ni tampoc han tingut institucions diferenciades de la resta d'Aragó.

Ras i clar, la Franja és un invent molt recent i en la seua definició hi intervé un biaix que genera confusió: es considera que formen part de la Franja *només* els municipis aragonesos de parla catalana. D'ací l'elevada proporció de catalanòfons. Què passaria si al País Valencià només es tinguessin en compte els municipis catalanòfons? O si en aquests municipis només es comptessin els barris catalanòfons? O què passaria si, per exemple, a Barcelona només

es comptabilitzessin les famílies catalanòfones? Evidentment la proporció de persones que diuen fer la vida en català augmentaria fins a nivells similars als de la Franja. L'alt nombre de catalanòfons a la Franja és, en part, un miratge fruit d'un error conceptual en la manera de definir la realitat.

2.2. UN CONCEPTE BASTIT DES DE FORA

Mentre les arrels de termes com Aragó, Catalunya, Pirineus o Ebre s'esvaeixen en la nit dels temps, el terme *Franja de Ponent*, en canvi, és realment molt recent. Els seus orígens es remunten al temps d'allò que la historiografia hispànica ha anomenat la *Transició*, és a dir, el període de metamorfosi del règim dictatorial franquista fins a l'actual sistema democràtic espanyol, unes dates que, aproximadament, abastarien des del 1976 fins al 1982. Uns temps de grans expectatives de canvi social, institucional i polític. En aquest context, alguns moviments contraris al règim franquista, tement les limitacions de l'emergent nou Estat espanyol, van promoure la idea de convertir la pancatalanitat (de base lingüística) en un projecte polític i d'intentar crear alguna cosa el més paregut possible a un estat. Des d'aquesta perspectiva, es va suposar que la llengua es convertiria en un dels principals elements aglutinadors, en una força centrípeta que relligaria la col·lectivitat catalana per tal de justificar o legitimar aquell emergent poder polític. El resultat d'aquells intents encara són a la vista: el poder polític (i econòmic, si és que hi ha diferència) que hi havia al darrere d'aquella idea no era prou fort per a imposar-la, ni per a delimitar el seu àmbit d'influència territorial exclusiu. De totes maneres, la pressió exercida per la formulació d'aquell projecte, entre altres coses, va propiciar la configuració de l'actual Estat de les Autonomies, una concessió pseudofederalista mitjançant la qual s'intentaren diluir aquelles propostes més dràstiques en un magma de *nacionalitats* més o menys improvisades.

Els intents de desenvolupar aquella idea de la pancatalanitat de base lingüística (o, diguem-ho clar, dels Països Catalans) situà la nostra Franja al mapa. A l'hora de delimitar els confins d'aquell hipotètic nou poder polític, calia forçosament enumerar i definir els territoris on històricament s'havia parlat o encara es parlava la llengua catalana en qualsevol de les seues variants. Així, junt amb el País Valencià, les Illes Balears i Pitiüses, la part corresponent del Rosselló, l'envejat Principat d'Andorra i l'exòtic Alguer, algú recordà que a l'Aragó també se'n parlava. Com havien anotat alguns autors de finals del segle XIX i de principis del XX, (mossèn Alcover, Costa, Saroihandy, Vidiella, Foz, etc.), els indígenes de les comarques aragoneses properes a Catalunya encara parlaven en català. I no poc! Al caliu d'esdeveniments politico-culturals, com el Congrés de Cultura Catalana (1979) i altres d'aquesta mena, alguns filòlegs van actualitzar la informació

disponible i van determinar amb detall en quins pobles aragonesos es podia considerar que es parlava català. El resultat fou un reguitzell de municipis des dels cims pirinencs ribagorçans fins els ports de Beseit i la riba del Guadalupe on la major part de la gent usava el català per a comunicar-se en la major part de les seues relacions quotidianes. Al conjunt ordenat i classificat de tots aquests pobles se l'anomenà Franja de Ponent. Un nom que aviat va fer fortuna i que va contribuir sens dubte a engegar el procés de construcció d'una entitat simbòlica fins aleshores inexistente (la Franja), i que ha acabat per ser acceptada des de la major part dels àmbits periodístics, acadèmics i polítics de Catalunya i de l'Aragó, sigui per a recolzar-la o per a criticar-la, sovint amb molta ambigüitat i escassa definició. D'ací el seu èxit, per altra banda.

Però el fet de sorgir al caliu de la pancatalanitat política ha comportat, tanmateix, nombrosos malentesos i problemes a l'expansió i normalització del concepte, i fins i tot ha provocat la seua transformació semàntica al marge de les voluntats dels seus inventors. A dia d'avui és encara un terme usat amb força contradiccions. Sense anar més lluny, en els darrers anys fins i tot l'*Heraldo de Aragón* acostuma a portar nombroses notícies referides a la Franja (de vegades amb l'afegit *Oriental*), un topònim indeterminat on s'hi inclou per defecte tota la perifèria aragonesa a llevant de la ciutat de Saragossa, sense distingir si s'hi parla català, castellà o aragonès. Així, per exemple, durant l'afer de les obres d'art de les parròquies aragoneses dipositades al bisbat de Lleida, tant la premsa com les institucions polítiques d'Aragó i de Catalunya sempre fan referència a un genèric "les obres d'art de la Franja", quan en realitat moltes d'elles pertanyen a municipis castellanòfons (situats cap als Monegres i l'Aragó interior) que no es podrien pas incloure dins la definició de Franja, de caire eminentment lingüístic, assenyalada més amunt.

2.3. VIURE-HI I NO SABER-HO?

El fet de ser un concepte bastit des de fora ha propiciat que la Franja sigui percebuda com una realitat inqüestionable, especialment des de Catalunya, i en part també des de Saragossa, mentre que la seua presència s'esvaeix força en el propi territori. És una constatació que pot resultar estranya per a qualsevol persona resident a Catalunya, ja que la Franja forma part de l'entorn mediàtic, és una peça que encaixa perfectament en un model català de desenvolupament institucional i polític que es promou incansable des de la majoria de grups polítics catalans. Però, curiosament, és en el propi territori on la gent tendeix més a ignorar l'existència de la Franja. Les recerques realitzades (Espluga & Capdevila, 1995) mostren que ben pocs dels seus habitants saben delimitar fins on es parla català a dins d'Aragó. Només entre les generacions més joves, que han pogut

gaudir d'algunes hores de català a l'escola (en classes optatives i no sempre en horari escolar) i entre una minoria conscienciada i mobilitzada (que no sempre resideix al territori), es podrien trobar excepcions a aquesta ignorància. Resulta decebedor que tres dècades després d'aprovar la Constitució Espanyola del 1978, que reconeix la cooficialitat de les llengües de cada territori, a l'Aragó no s'hagi fet cap acció per a dignificar l'ús del català i es mantingui els parlants en clares condicions d'indigència cognoscitiva.

Però aquestes qüestions no generen gaire preocupació ni a Catalunya ni a l'Aragó. A Catalunya, la Franja és un concepte que va bé al nacionalisme català de caire més essencialista i romàntic i s'entén que és important que existeixi però sense necessitat de definir-lo amb precisió. No cal. Ja compleix amb la seua funció legitimadora del programa i del model polític a assolir. Hi ha una ruptura entre el concepte i la realitat, però ja va bé així. A l'Aragó, el conglomerat polític-funcionarial-militar que usufructua el poder fàctic des de Saragossa ha procurat sempre ocultar la presència de qualsevol índex de catalanitat dins del seu territori, per la qual cosa, en coherència amb la seua tradició històrica, no té cap interès per protegir ni promoure el català. Més aviat al contrari, fa el possible per a anorrear-lo. L'única excepció relativa és l'administració educativa que impulsa de manera molt precària l'ensenyament del català. En conseqüència, tot i que a tot arreu es parla de la Franja, rarament ningú ha fet pedagogia sobre el català en el propi territori aragonès on es parla. Bé, algú sí, les associacions de defensa del català a l'Aragó.

2.4. LES ASSOCIACIONS DE DEFENSA DEL CATALÀ A L'ARAGÓ

Els orígens del moviment associacionista agrumollat al voltant de la idea de Franja es remunta a la darrera part dels anys setanta i primers vuitanta del segle passat, a l'època de la transició política espanyola. Malgrat algunes experiències molt vistoses que s'esvaïren com a foc d'encenalls, no és fins a la segona meitat dels anys vuitanta quan es concreta en alguna cosa palpable i amb aires de continuïtat, sobretot a partir de la Declaració de Mequinensa (1984) i, amb més embranzida, des de la celebració del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana el 1986, esdeveniment d'alta volada que comptà amb una secció dedicada a l'Aragó catalanòfon i amb la participació institucional del propi govern aragonès, una cosa mai vista fins aleshores i que li costà més d'un mal de cap a José Bada, l'aleshores conseller aragonès de Cultura (vegeu Bada, 1990). El citat Congrés fou un bon revulsiu i catalitzador de les iniciatives parcials que ja existien aleshores en totes les comarques catalanòfones i permeté posar en contacte gent molt diversa de pobles molt dispersos i desenvolupar una visió més global del què era la Franja. És al voltant d'aquesta època quan es forma-

litzen les associacions emblemàtiques que històricament han treballat en pro de la idea de Franja. Cal dir que d'associacions n'hi ha unes quantes, de molt diferent qualitat, interessos i volum de socis. Entre les que apleguen més socis i organitzen més activitats sobre el territori destaquen l'Associació Cultural del Matarranya, l'Institut d'Estudis del Baix Cinca, el Centre d'Estudis Ribagorçans i el Casal Jaume I de Fraga, sense oblidar que hi ha altres entitats més minoritàries que juguen un paper més anecdòtic però que no s'han de menystenir.

L'Institut d'Estudis del Baix Cinca (IEBC) és una associació que es va legalitzar el 1983 com Institut d'Estudis Fragatins i a partir del 1990 va canviar al nom actual. Al llarg del temps el seu àmbit d'influència va experimentar una ampliació, del municipi de Fraga a la comarca del Baix Cinca en el seu conjunt. Els seus objectius són eminentment culturals i es dedica a promocionar el coneixement de la realitat comarcal a diferents nivells, sempre amb l'eix de la lluita per al reconeixement i la dignificació de la llengua catalana. Amb aquesta finalitat els seus membres realitzen nombrosos actes, conferències, manifestos, jornades culturals, congressos, premis, sopars literaris i una prolífica activitat editorial, sempre en català. Per altra banda, l'Associació Cultural del Matarranya (ASCUMA) fou fundada el 1989, si bé la seua activitat s'inicià al voltant de la revista *Sorolla't* editada pel mateix grup de gent a partir del 1986, i es presenta com un moviment sociocultural, similar al de l'IEBC, però aquesta vegada referit a les terres catalanòfones situades al sud de Mequinensa. Té la seu a Calaceit i ha generat una nombrosa bibliografia molt útil per a comprendre les realitats socials, històriques, etnogràfiques, literàries o artístiques de les comarques del Matarranya, amb especial atenció al reconeixement de la llengua catalana i la dignificació del seu ús al seu àmbit territorial. Tant l'IEBC com l'ASCUMA, amb el temps, s'han integrat parcialment en institucions culturals aragoneses, com a filials de l'Instituto de Estudios Altoaragoneses i l'Instituto de Estudios Turolenses respectivament, i participen activament, en la mesura del possible, en la vida cultural aragonesa i també en la catalana. En el cas de l'ASCUMA el mèrit és doble perquè l'àrea del Matarranya no disposa a prop d'un centre gravitatori català tan potent com pot ser la ciutat de Lleida per a la gent del Baix Cinca o la Llitera. Tanmateix, cal dir que la seua proximitat a les Terres de l'Ebre és clau per a entendre les seues dinàmiques i iniciatives, sobretot des que en aquella zona ha sorgit un potent moviment social reivindicatiu contra els oblits històrics per part dels governs catalans, darrerament cohesionat al voltant de les lluites per l'aigua de l'Ebre.

Un altra associació interessant és el Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib), creat el desembre del 2001 com a associació dedicada a l'estudi de la cultura i de la societat ribagorçanes, en un intent per agrupar sota un mateix paraigües l'estudi de les poblacions de tota la Ribagorça històrica (el territori de l'antic comtat), tant

les de llengua aragonesa com les de llengua catalana, així com l'Alta Ribagorça de Catalunya. Aquest centre, en certa manera, és un intent de superar les antigues picabaralles entre unes zones i altres de la Ribagorça (produïdes al compàs dels conflictes polítics externs que ben poc aportaven a la gent de la comarca). El CERib organitza diversos actes culturals anuals (simposis, cicles de conferències, etc.) i edita una revista de notable qualitat acadèmica (*Ripacurtia*).

Un altre dels fenòmens associatius a esmentar és l'arribada a la Franja, el 1999, dels casals Jaume I, vinculats a l'Acció Cultural del País Valencià i de clar caràcter reivindicatiu i polític al voltant de la idea dels Països Catalans. Aquests casals organitzen nombroses activitats especialment adreçades al jovent, amb una vessant lúdica engrescadora, i mantenen relacions amb casals i entitats similars de moltes altres contrades de l'àmbit catalanòfon, cosa que els proporciona excel·lents possibilitats d'intercanvis amb tota la resta de la xarxa en forma de viatges, exposicions, concerts, etc. Tanmateix, des de la seua arribada aquests casals han passat pels típics processos de divisió i atomització a causa de topades de lideratge, de tal manera que a hores d'ara són un parell els que resten vinculats a l'ACPV, l'un a Fraga (el Baix Cinca) i l'altre a Castellonroi (la Llitera), mentre que la resta s'han esmorteït a poc a poc.

Algunes d'aquestes associacions es van agrupar el 2003 en una mena de confederació anomenada Iniciativa Cultural de la Franja (ICF), amb la finalitat de sumar esforços i donar més repercussió als seus actes. Concretament en formen part l'Institut d'Estudis del Baix Cinca, l'Associació Cultural del Matarranya, els Consells Locals de la Franja i el Centre d'Estudis Ribagorçans, i totes plegades representen una bona massa crítica de gairebé un miler de socis actius en favor de la Franja en el propi territori. Aquestes associacions mantenen viva la cultura catalana a la Franja, especialment en el vessant escrit, ja que cadascuna d'elles per separat, i també conjuntament, editen col·leccions d'estudis històrics, lingüístics, geogràfics o sobre patrimoni ambiental, així com nombroses obres literàries (narrativa, novel·la, poesia, assaig, etc.). La seua intensa producció cultural ha propiciat que en l'actualitat la cultura escrita de la Franja es faci bàsicament en català, una cosa totalment impensable fa només dues dècades. El mèrit és encara més gran si es té en compte que, com s'indicava en la Taula 1, la Franja és el territori on hi ha major proporció de catalanòfons (98,5%), però també on hi ha menys gent que el sàpiga llegir (31,4%) i escriure (10,6%), ja que nombroses condicions adverses han obstaculitzat històricament les possibilitats d'aprenentatge i ús formal de la llengua. En definitiva, a hores d'ara aquestes associacions constitueixen un referent ineludible per a qui vulgui conèixer la Franja, ja que són els veritables centres de producció de cultura escrita i d'accions de dignificació de la llengua als respectius territoris. Això no vol dir pas que no hi hagi també altres associacions i entitats prou interessants que fan coses

en pro del català a l'Aragó (com ara els pioners Consells Locals de la Franja o d'altres més o menys minoritàries), però al meu modest entendre encara són lluny d'arribar al grau de coherència i feina ben feta d'aquestes.

Finalment, cal remarcar que tot aquest moviment associatiu al llarg del temps ha evolucionat notablement. Bona part dels grups que defensaven la catalanitat de la Franja a finals dels anys setanta i principis dels vuitanta del segle passat no es limitaven només a defensar la llengua. Els objectius implícits d'alguns d'ells, dels més visibles a causa dels enrenous que ocasionaven, no renunciaven pas al canvi territorial. Passar a Catalunya era la fita irrenunciable. Sobretot en els primers temps de la Transició, quan això encara semblava una cosa possible. Posteriorment les portes es tancaren (per ambdós costats) i llavors les seues ambicions s'anaren restringint a aspectes lingüístics, però sense perdre gaire de vista la idea de la pancatalanitat política. Aquest procés donà molta corda als opositors a la idea de Franja, als qui donaven en safata la millor imatge per a presentar-se davant l'opinió pública saragossana com una mena de resistència que lluitava contra l'invasor, amb la complicitat de bona part dels polítics aragonesos. No va ser fins als anys noranta del segle passat que les associacions més importants començaren a prioritzar les dimensions socioculturals per sobre de les purament polítiques. Tanmateix, la reivindicació comuna a tot el moviment associatiu de la Franja mai ha deixat de ser la dignificació de la llengua, principalment a través de demanar la cooficialitat del català.

2.5. EL RECONeixEMENT LEGAL I POLítIC DEL CATALÀ

És lògic que un país tingui una llengua oficial? No tots en tenen: els Estats Units d'Amèrica (del nord), per exemple, no en té. Què significa que una llengua sigui *oficial*? De fet, no gran cosa. Bàsicament implica que aquella serà la llengua de comunicació amb les institucions estatals i la que es promourà en l'ensenyament obligatori de la població. I de llengües oficials en pot haver més d'una, per descomptat. La Constitució Espanyola de 1978 actualment vigent estableix en el seu article 3.1 que el castellà és la llengua oficial de l'Estat Espanyol i que tots els espanyols tenen el deure de conèixer-la i el dret a usar-la; i a l'article 3.2 declara que "Las demás lenguas españolas serán también oficiales en las respectivas Comunidades Autónomas de acuerdo con sus Estatutos".

Per altra banda, el nou Estatut d'Autonomia d'Aragó (aprovat el 2008), en l'article 7.2 estableix que "una ley de las Cortes de Aragón establecerá las zonas de uso predominante de las lenguas y modalidades propias de Aragón, regulará el régimen jurídico, los derechos de utilización de los hablantes de esos territorios, promoverá la protección, recuperación, enseñanza, promoción y difusión del patrimonio lingüístico de Aragón, y favorecerá, en las zonas de

utilización predominante, el uso de las lenguas propias en las relaciones de los ciudadanos con las Administraciones públicas aragonesas". Tot i que això suposa un cert avenç respecte la redacció dels antics Estatuts (del 1982, amb modificacions posteriors), on gairebé no es reconeixia ni tan sols que hi hagués llengües pròpies d'Aragó (al principi només es parlava de modalitats lingüístiques), ni es deia res de garantir-ne l'ensenyament (només es parlava d'estudiar-les, com els entomòlegs estudien els insectes), l'Estatut d'Autonomia d'Aragó segueix sense declarar-ne l'oficialitat, i remet les possibles accions en favor de les llengües diferents al castellà a una futura llei.

Després de més de tres dècades del règim constitucional actual i de funcionament del sistema autonòmic, la Franja continua sent l'únic territori de parla catalana a l'Estat espanyol on el català no és cooficial, en flagrant contradicció amb el que estableix la Constitució en l'adés esmentat article 3. Alguns juristes i les entitats de defensa del català a la Franja ja fa dècades que consideren que l'Estatut d'Autonomia aragonès és, pel que fa als aspectes lingüístics, un pèl anti-constitucional. Fins i tot el Justícia d'Aragó, la institució encarregada de recollir els greuges dels ciutadans amb les administracions públiques, va haver de retreure les Corts d'Aragó "la necesidad de recoger en las iniciativas del Estatuto de Autonomía que puedan producirse, la existencia del catalán y del aragonés como lenguas minoritarias, dotándolas de la oficialidad que merecen, o dejando a una ley ordinaria posterior la regulación de la misma" (Informe del Justicia de Aragón sobre las lenguas minoritarias en Aragón, 1993). En aquest sentit, l'any 1997 es constituí una comissió a les Corts d'Aragó, formada per membres de tots els partits polítics presents a la Cambra, amb la finalitat d'elaborar un dictamen que indiqués per on hauria d'anar la política lingüística de la comunitat autònoma. El dictamen, que fou aprovat pel Ple de les Corts d'Aragó el 6 de novembre de 1997, indicava clarament que "La lengua catalana y la lengua aragonesa serán oficiales en sus respectivos territorios" i instava el Govern d'Aragó a que elaborés un projecte de llei sobre els drets de les minories lingüístiques per tal de, a grans trets, facilitar l'ensenyament d'aquestes llengües i possibilitar que siguin usades per la ciutadania en les seues relacions amb l'administració pública. Sembla que queda ben clar, oi? Doncs no. Durant tots aquests anys i fins al dia d'avui (2008), els principals partits polítics aragonesos (PSOE, PAR i PP) estan embardissats en una baralla sense fi ni sentit al voltant de quin idioma es parla a l'"Aragó oriental". La raó acadèmica, científica i jurídica no troba prou suport polític per a plasmar-se en polítiques raonables al respecte.

Què implicaria la cooficialitat de la llengua catalana als municipis de la Franja? Bàsicament, que els seus habitants tindrien la possibilitat d'adreçar-se en aquest idioma als seus ajuntaments i consells comarcals, a les diputacions provincials, al Justícia i a la Diputació General d'Aragó. Una possibilitat que, òbviament, no

seria pas obligatòria, sinó només voluntària. Cap cosa de l'altre món. És clar, per a poder exercir aquest dret, als ciutadans se'ls hauria de garantir la possibilitat d'aprendre a escriure en aquella llengua i d'ací en derivaria la necessitat de regular-ne l'ensenyament a l'escola. Tot plegat, requeriria una resposta adequada per part de les administracions públiques: és a dir, els mestres de primària haurien de saber català i els ajuntaments i la resta d'administracions haurien de comptar amb funcionaris competents en català per a donar resposta a les demandes ciutadanes que els arribessin en aquesta llengua. Evidentment, això significaria un salt qualitatiu important, ja que provenim d'una tradició burocràtico-administrativa on gairebé sempre ha estat el ciutadà qui s'ha hagut d'adaptar a les exigències de les institucions, però rarament a la inversa. Si volem fer veure que vivim en un país modern i democràtic, amb un estat social i de dret, és indispensable que les administracions (pagades amb diners de tots i teòricament al servei del bé comú) s'organitzin de tal manera que els funcionaris públics puguin atendre els ciutadans sense humiliar-los excessivament.

Mentre es manté aquesta situació de privació, el cada cop més nombrós contingent d'escriptors en català de la Franja resten orfes de públic, ja que la seua audiència natural no els pot llegir perquè no ha estat alfabetitzada. A més a més, la fragmentació territorial de l'àrea cultural catalana, amb les seues fronteres cada cop més sòlides i impermeables, dificulta que les seues obres siguin llegides a fora de la Franja, cosa que converteix escriure en català en una veritable heroïcitat. O en un martiri, mai se sap. En qualsevol cas, la pulsio de la llengua materna ha de ser intensa perquè, com hem dit més amunt, la gran majoria de producció literària de la Franja es fa en català.

3. La col·laboració entre terres de cultura catalana i el paper del Principat

3.1. LA FRAGMENTACIÓ TERRITORIAL I ELS OBSTACLES PER COMPARTIR, TRANSMETRE I APRENDRE CULTURA CATALANA

La cultura, tot seguint la definició inicial d'aquest escrit, és alguna cosa que s'aprèn, es comparteix socialment i es transmet. La cultura catalana, si és que es vol denominar així, hauria de tenir mecanismes per a ser ensenyada i apresada, per a garantir que pot ser transmesa i compartida entre els individus del seu àmbit. Això implica tenir un tipus d'organització social que ho afavoreixi, però la fragmentació institucional (político-administrativa) entre les diverses terres de parla catalana esdevé un obstacle considerable. A més a més, el disseny autonòmic espanyol (deixant de banda la prohibició constitucional expressa d'establir vincles entre comunitats autònomes) afavoreix les tendències centrípetes en cada comunitat

autònoma, de tal manera que els governants de torn de cada poder autonòmic s'han anat centrant més en els seus interessos estrictes deixant de banda una visió més de conjunt. De fet, un dels fenòmens observables en l'Espanya actual és l'emergència de nous poders regionals (clústers polítics i econòmics) que procuren treure profit particular del desenvolupament autonòmic i que, a poc a poc, es vénen a afegir als nacionalismes històrics. En aquestes circumstàncies, resulta evident que la cultura catalana requeriria de major coordinació interinstitucional, d'òrgans de promoció cultural que fossin capaços de superar les barreres politico-administratives que, ara per ara, esquarteren el territori que li és propi. Es tracta d'un pronòstic ideal, però que la realitat que actualment tenim desmenteix clarament. En aquest sentit, per aproximar-se a aquell ideal, una de les condicions bàsiques seria interconnectar millor l'espai mediàtic i comunicatiu dels territoris de parla catalana, una qüestió tècnicament fàcil i viable però políticament complicadíssima a causa de les aferrissades lluites de poder entre elits.

Pel que fa a la Franja, és evident que un dels motius que ha permès la pervivència de pautes culturals catalanes a l'Aragó ha estat l'enorme porositat de la frontera amb Catalunya (i, al sud, amb el País Valencià), que ha permès als seus habitants mantenir importants fluxos d'interrelacions amb els seus veïns de cultura catalana. Els habitants de les valls ribagorçanes per on passa la frontera, per exemple, sempre han procurat organitzar-se al marge de les divisions administratives; a les planes de la Llitera i al Baix Cinca, les relacions amb el Segrià sempre han estat molt intenses i la ciutat de Lleida històricament ha fet la funció de centre gravitatori d'una zona molt extensa que s'endinsa a l'Aragó almenys fins a Montsó. Potser a l'àrea del Matarranya l'atracció quotidiana de Catalunya ha estat menor, però entre els pobles i comarques adjacents sempre hi ha hagut una gran intensitat de fluxos de mobilitat. Fins i tot, els habitants de les comarques de la Franja han fet ús tradicionalment de molts dels serveis públics estatals (com els sanitaris) i d'alguns serveis privats (com l'ensenyament) situats a terres catalanes (Lleida, Viella, Tortosa, etc.), la qual cosa facilita que la gent tingui la sensació de trobar-se amb una frontera molt porosa i trobar-se bé, "com a casa", en tots dos costats. Però el procés de consolidació de l'Estat autonòmic a Espanya pareix contribuir a delimitar amb contundència certes entitats politico-administratives (Catalunya, Aragó) i a consolidar les fronteres. Des d'aquest punt de vista, es podria donar la circumstància que, al mateix temps que els habitants de la Franja es comencen a trobar amb més dificultats per a fer ús de certs serveis públics a Catalunya, es trobin també amb què els seus veïns catalans se'ls comencin a mirar més com a forasters (vegeu al respecte Espluga 2003, 2008). En definitiva, les fronteres internes entre els anomenats Països Catalans no deixen de fer-se més i més sòlides i difícils de travessar i un dels llocs on això està passant de manera accelerada és a la Franja.

3.2. CAL ESPERAR ALGUNA COSA DEL PRINCIPAT?

Ací ens trobem amb l'aspecte més paradoxal i dramàtic de la Franja. La Franja, per a perviure, necessita imperiosament de la connexió fluïda amb les altres terres de cultura catalana, especialment amb Catalunya (amb qui comparteix 200 quilòmetres de frontera, on hi ha diverses ciutats que li fan de capitals reals i d'on els seus habitants reben l'energia moral necessària per a mantenir una cert nivell d'autoestima per ser catalanoparlants en un entorn advers). Si s'atura el flux transfronterer la Franja es mustiarà i, a mig termini, desapareixerà (trobareu més arguments sobre l'anunciada desaparició al següent apartat d'aquest text). Però, al mateix temps, la Franja no pot comptar amb el suport explícit de Catalunya. I aquí rau la tragèdia, perquè qualsevol suport d'institucions catalanes (de Catalunya) en defensa del català a l'Aragó acostuma a tenir efectes contraproductius. Intentarem explicar la paradoxa, que té les seues arrels en el context catalanofòbic que es viu a Aragó i el d'exaltació del català (a més, com a símbol del distanciament d'Espanya) que es viu a Catalunya.

Es dóna la circumstància que, històricament, Aragó i Catalunya s'han definit per oposició, com a realitats antitètiques (pel que fa a símbols, estereotips, valors, etc., reflex d'un es elit amb interessos poc congruents), un antagonisme que no és recent sinó que es remunta en el temps uns quants segles enrere.²⁶ Això propicia que des d'Aragó s'aculli amb recel tot allò que tingui un aire de catalanitat, d'aquí que els poders aragonesos hagin trigat tant en reconèixer l'existència del català a dins del seu territori i encara avui es contempla com quelcom estrany a extirpar. Per això quan les reivindicacions del català a l'Aragó es perceben connectades, promogudes o realitzades amb algun suport del Principat, immediatament són rebudes amb hostilitat. Els poders aragonesos saben que l'opinió pública (o, millor, publicada) aragonesa difícilment s'empassarà res que es pugui confondre amb un intervencionisme del veí català. Cada vegada que es fa alguna reivindicació del català de la Franja des de Catalunya, s'allunya la possibilitat que els poders públics aragonesos acabin legislant a favor seu. D'exemples en sobren. Tot plegat configura una situació peculiar: la promoció de la cultura catalana a l'Aragó depèn, en gran mesura, de la voluntat que hi vulgui ficar el sistema polític aragonès, ja que allà és on rau el poder per a fer cooficial el català i dignificar-ne el seu ús. I, a causa de la peculiar estructura del conflicte

---

²⁶ Per exemple, ja apareix reflectit el 1721 en les *Cartes Perses* del Baró de Montesquieu, qui posa en l'avis del protagonista la següent frase: "He sentit a dir que [en 1610], havent un rei d'Aragó convocat els estats d'Aragó i Catalunya, es dedicaren les primeres sessions a decidir en quina llengua s'havia d'escriure tot allò que es proveís. Va ser molt violenta la contesa, i mil vegades s'haurien separat si els estats no haguessin imaginat una sortida, que fou que la pregunta es posés en llengua catalana i la resposta en la d'Aragó".

històric, el sistema polític aragonès només farà seues aquelles reivindicacions si les considera pròpies, no imposades ni promogudes per interessos del Principat. En aquest context, l'única eixida és que la població de la Franja assumeixi les reivindicacions en favor del català en connivència amb alguns sectors aragonesos, millor com més propers als poders fàctics de Saragossa. Però com que la majoria de la població de la Franja ignora que hi viu, o, en el millor dels casos, procura dissimular-ho a causa de l'hostilitat que sap que li pot generar en les interrelacions amb la resta d'Aragó, les possibilitats que aparegui una reivindicació des del propi territori són remotes. De fet, no és casual que les associacions de defensa del català esmentades més amunt tinguin una proporció tan elevada de socis que, tot i ser originaris de la Franja, resideixen al Principat. I això esdevé un llast per a poder articular vincles seriosos amb els sectors aragonesos que podrien ser favorables al reconeixement del català. No és estrany que tres dècades de reivindicacions lingüístiques no hagin aconseguit fer conèixer a l'opinió pública aragonesa la situació de la llengua i cultura catalanes presents al seu territori.

4. La progressiva desaparició de la Franja

Els pobles de la Franja es troben inserits en una complexa xarxa de fronteres político-administratives de diferents nivells jeràrquics (autonòmiques, provincials, comarcals, municipals), que articulen moltes de les seues relacions socials. Per un costat, hi ha la frontera amb Catalunya, una línia dibuixada en plena Edat Mitjana amb criteris més propis de confrontacions bèl·liques i d'herències dinàstiques feudals que d'adequació socioeconòmica o cultural (com era propi d'aquella època, i de l'actual també). Per altra banda, hi trobem una sèrie de fronteres que divideixen internament la Franja, com les provincials originades el segle XIX o les comarcals establertes a principis del segle XXI. Cap d'aquests límits polítics i administratius ha tingut mai en compte els aspectes lingüístics i culturals de la població, uns aspectes que han estat absents dels debats i processos de delimitació de les fronteres, fins i tot de les més actuals. Aquest conjunt tan embolicat de límits administratius i polítics acaba per influir en la manera com la gent s'autobica en el territori i construeix les seues identitats socials. Tot plegat configura un context d'organització administrativa i, per tant, una estructura de poder polític, que contribueix a difuminar el potencial de la idea de "Franja" per a configurar una unitat territorial catalanòfona dins d'Aragó.

Els darrers anys han coincidit dues tendències contraposades. D'una banda, una tendència té a veure amb el procés de construcció de la idea de Franja basada en la presència de la llengua catalana a la zona oriental d'Aragó, una idea de base lingüística i territorial, que a poc a poc s'ha consolidat en l'imaginari mediàtic i polític tant d'Aragó com de Catalunya, així com, en menor mesura,

entre els propis habitants d'aquest territori. Per altra banda, hi ha una tendència contraposada que té a veure amb el procés de comarcalització d'Aragó (un procés que s'inicia amb la llei de comarcalització de 1993 i finalitza amb la constitució de les darreres comarques el 2003), que implica introduir noves fronteres que dificulten encara més la unificació d'aquell territori lingüístic català. Cal afegir que les comarques aragoneses no han tingut en compte la idea de Franja perquè, com s'ha dit més amunt, aquesta idea és absent en la major part dels seus habitants; per aquest motiu els regidors dels municipis de la Franja rara vegada van tenir en compte aspectes lingüístics o culturals a l'hora de delimitar la composició de les comarques. Van prevaldre més els aspectes materials, socioeconòmics i d'infraestructures, i fins i tot orogràfics, com és lògic.

A més a més, s'observa que la composició demogràfica i l'estructura social de les comarques de la Franja estan en plena transformació a causa dels intensos fluxos migratoris propis dels temps globalitzats que vivim, uns fluxos que travessen totes les fronteres preestablertes. D'acord amb les dades disponibles (Espluga, 2009), s'observa que moltes de les persones nascudes a les comarques de la Franja abandonen el seu territori d'origen (en algunes comarques els absents representen pràcticament la meitat de la gent que hi viu, és a dir, si tornessin tots de cop als seus llocs d'origen la població augmentaria en un terç) i entre aquestes persones que emigren predominen més les dones que els homes. També s'observa que la gran majoria dels que marxen s'instal·len a Catalunya (el 85%). Però, al mateix temps, la Franja està acollint nova població provinent d'altres llocs d'Espanya i d'altres països (d'Àfrica i d'Europa de l'Est, principalment). Els primers són tant homes com dones i predominen sobretot al Baix Cinca i a la Llitera (on equivalen a la quarta part de la població comarcal), mentre que els segons equivalen a un deu o dotze per cent en la major part de les comarques de la Franja. Les dades evolutives mostren que la immigració presenta una tendència creixent al llarg de les darreres dues dècades i no sembla pas que el fenomen s'hagi aturat.

Tot plegat té unes implicacions pràctiques evidents: per un costat, el perill de davallada demogràfica i despoblament que amenaçava bona part de les comarques de la Franja s'ha atenuat força gràcies a l'arribada de nova població, cosa que cal celebrar sense matisos. Per un altre costat, si la Franja la definíem com aquell conjunt de pobles aragonesos on es parla català, és evident que les tendències migratòries poden contribuir a difuminar-la, ja que ben pocs dels nous residents seran catalanòfons i, a més, la realitat social, política i institucional que hi trobaran difícilment els animarà a tornar-se'n (les llengües tenen l'avantatge que es poden aprendre, però cal trobar-hi una bona motivació).

Si partim del supòsit que fins ara la Franja ha gaudit d'una notable invisibilitat per als seus propis habitants, la majoria dels quals no sap ni tan sols fins

on es parla català a dins d'Aragó, haurem de suposar que des del propi territori costarà de percebre la progressiva desaparició de la Franja. Per tant, l'esmentada difuminació només serà preocupant per als observadors que s'ho miren des de fora o per als autòctons més conscienciats, ara per ara minoritaris. Per altra banda, és molt probable que els nous habitants aportin noves idees, cultures i energies per a redreçar unes comarques rurals i perifèriques que, sobretot la Ribagorça i l'àrea del Baix Aragó i Matarranya, arrossegueu una llarga decadència. Queda per veure si aquest redreçament (econòmic, polític, social, cultural) podria permetre retenir aquella població autòctona que ara tendeix a marxar, o, com a mínim, un cop se n'han anat, afavorir el seus vincles amb el territori. Ara per ara el futur de la Franja constitueix una veritable incògnita, però hi ha uns quants factors que apunten cap a l'extinció a llarg termini. Desapareguda la Franja, ja s'haurà acabat el problema.

5. Conclusions

Els arguments desgranats fins ara permeten concloure que la Franja és, entre altres coses, un territori de llengua i cultura catalanes, però els seus habitants rarament ho poden expressar en públic, ni molt menys reivindicar-ho sense exposar-se a rebre represàlies de tot tipus per part dels poders fàctics de la seua comunitat. Els habitants de la Franja són pressionats tant pels seus veïns aragonesos com pels catalans perquè renunciïn a part de les seues característiques (a la llengua i tradicions uns, a la seua vessant aragonesa els altres). Dissoldre el dilema en què es troben atrapats requeriria canviar l'estructura del joc, eliminar les actuals dicotomies implícites i desactivar la contraposició antagonica entre "aragonès" i "català", cosa que no crec pas que veiem, ja que hi ha massa interessos per un costat i per l'altre per a mantenir-ho o, fins i tot, per a intensificar-ho, tot en favor d'uns suposats interessos generals més elevats. Tot sembla indicar que no interessa a les elits aragoneses, les quals sempre han observat el català present en el seu territori com una anomalia a extirpar, però tampoc sembla interessar gaire les elits catalanes, ja que arran del desenvolupament del sistema autonòmic han centrat els esforços en el territori del Principat estricte (tal com han fet les elits territorials de totes les comunitats autònomes, ja que aquesta és la lògica inscrita en el disseny autonòmic espanyol). No es pot pas descartar que Catalunya assoleixi una independència d'Espanya a mig o llarg termini, sigui formal o *de facto*, un procés que indubtablement incrementarà els conflictes amb Espanya i el rebuig a tot allò que es pugui connotar de català. En el cas de la Franja això podria ser el cop de gràcia definitiu, ja que als seus habitants se'ls complicaria encara més la vida i tota reivindicació en favor del català a l'Aragó tindria ben poques possibilitats de reeixir. En aquest escenari la Franja no passaria

de ser un peó d'escacs a sacrificar per tal d'aconseguir unes institucions aptes per a promoure la cultura catalana, però només a Catalunya. La sort serà que si segueixen les tendències actuals, en aquest futur indeterminat la Franja només serà un record. Aprofitem ara que encara hi és.

6. Bibliografia citada

- BADA, J. (1990). *El debat del català a l'Aragó (1983-1987)*. Calaceit: Associació Cultural del Matarranya; Institut d'Estudis del Baix Cinca.
- ESPLUGA, J. (2003). «La imatge de l'altre: Aragonesos i catalans fronterers que s'observen mútuament». *Ripacurtia* [Benavarri], núm. 1, p. 47-62.
- (2005). *Planeta Franja: El trencaclosques del català a l'Aragó*. Lleida: Pagès.
- (2008) *Com embolicar la Franja amb una fulla de pi*. Calaceit: Associació Cultural del Matarranya; Institut d'Estudis del Baix Cinca.
- (2008). «Sobre la desaparició de la Franja: Noves fronteres, nous habitants i algunes dificultats per a configurar una unitat catalanòfona dins d'Aragó», *Ripacurtia* [Benavarri], núm. 6, p. 131-150.
- ESPLUGA, J.; CAPDEVILA, A. (1995). *Franja, frontera i llengua: Conflictes d'identitat als pobles d'Aragó que parlen català*. Lleida: Pagès.
- QUEROL, E. (coord); CHESSA, E. (et al.) (2007) *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI: L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, Comunitat Valenciana, la Franja i les Illes Balears*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- TYLOR, E. (1977). *Cultura Primitiva*. Madrid: Ayuso [original anglès de 1871].

Transcripció del debat posterior a la taula rodona del V Espai Despuig

PATRÍCIA GABANCHO: Farem una estona d'intervencions del públic i després, breument, parlarà cadascú de la taula, si vol comentar alguna cosa. Però serem breus, perquè tenim el temps a sobre: farem quinze minuts i acabarem.

INTERVENCIÓ 1: Jo crec que els mitjans de comunicació no ajuden gens a donar una imatge de territori cohesionat. Per exemple, fa poc, en un bloc que escríu notícies sobre Flix, vaig llegir que al suplement de *l'Avui* utilitzaven la frase feta "més enllà del riu" per referir-se als llocs on ja no es parla català. Jo crec que és totalment incorrecta: com s'han de sentir Móra d'Ebre, la Terra Alta i la Franja? Crec que des dels mitjans de comunicació no se'ns té gens en compte.

INTERVENCIÓ 2: A tots els manuals es parla de la decadència del català entre els segles XVII i XVIII. No crec que n'hi hagués tanta, de decadència, perquè els ciutadans bé que l'usaven a nivell quotidià, no com ara. Tenim la sort de gaudir d'un territori on la majoria de la gent és catalanoparlant, mentre que a Barcelona cada dia costa més sentir parlar el català. Per mi, és preferible Vall-de-roures, perquè és un lloc on no costa sentir un bon dia.

INTERVENCIÓ 3: Jo comparteixo aquesta visió optimista i pessimista alhora. Des del món rural, com el Priorat, hi ha una gran vitalitat pel que fa a la llengua i a la cultura, tot i tenir uns mitjans limitats. Per altra banda, aquesta vitalitat no es correspon amb el món oficial. Posaré com a exemple el lliurament dels Premis Nacionals de Cultura d'enguany: durant els assajos generals, l'organització va preguntar als premiats si hi havia algú que no entengués el català. En contestar una persona afirmativament, es va seguir parlant en castellà. Només la Montserrat Abelló es va plantar, dient: "Jo no entenc el castellà". Per mi, aquesta situació és inconcebible en aquest context.

BIEL MAJORAL: Jo crec que hi ha un divorci entre allò que és oficial i els altres moviments culturals, juvenils, populars... Durant la Transició va ser quan es van marcar les pautes per a la premsa i les associacions i va ser en aquest moment en què la vitalitat va decaure.

Una altra cosa que volia comentar és que, des de la cultura subvencionada, se subvencionen unes elits per tal de desmoralitzar la població: volen que la gent identifiqui la cultura catalana només amb aquestes elits, i això és un disbarat com una casa. Si això segueix així la gent deixarà la seva pròpia lluita, perquè això desanima, desanima molt. Els joves, a l'escola de magisteri, em diuen: "Ara es fan uns llibres que són una merda, però estan de moda i hi ha uns interessos". Jo us vull fer pensar en la manipulació: que us recordeu de què va passar amb l'últim govern Matas, en què es va presentar a les eleccions aquella escriptora? Creieu que és una cosa ingènua? No hi havia ingenuïtat: hi havia interessos al darrere.

Una altra cosa: les institucions no es mantenen en el seu lloc. Quan l'altre dia el rei Borbó va anar a inaugurar una escola a Menorca, van fer una placa on posava: "Aquest curs escolar ha estat inaugurat pel rei Joan Carles" i el Borbó, per fer la gràcia, va dir: "Me llamo Juan Carlos". Que no t'han explicat història, a tu? Que no te n'han parlat mai, del rei en Jaume? I què van fer el director i els polítics? Li van dir: "Ya lo rectificaremos". Això van dir. I el meu president Antich va fer el discurs en castellà. Allò que dèiem: no se saben mantenir [al seu lloc], i això els ho hem d'exigir. Quan els veiem pel carrer els hem de dir: "Això ho feu molt malament". Aquesta és la nostra lluita. Hem de recuperar la ciutadania i no hem de deixar que es pensin que la cultura catalana són ells, només perquè donin subvencions i es gastin milions d'euros. Amb el que es van gastar amb la presentació de l'Institut Ramon Llull l'altre dia a Mallorca haguéssim pogut fer una tasca cultural importantíssima, als pobles, i a mi, això, personalment m'indigna.

JOSEP ESPLUGA: Coincideixo amb moltes coses de les que ha dit en Biel i també amb les que hem dit abans, com ara que la cultura catalana que circula pels mitjans dona una mala imatge perquè, per altra banda, tenim una cultura molt fructífera i molt dinàmica que tothom coneixem. Aquesta mala imatge està fomentada per cert tipus d'indústria cultural que té uns altres interessos. De fet, quan, a l'inici de la sessió, la Patrícia deia que els catalans no hem anat mai de mala fe i tenim massa bona voluntat, a mi em sembla que més que una qüestió de bona fe o mala fe és una qüestió de poder. En el moment de la Transició, els bascos van poder afegir aquest article a la Constitució, aquesta disposició transitòria, i els catalans, no. No perquè no volguéssim, sinó perquè la correlació de forces és la que és.

Pel cas de la Franja, a finals dels setanta, principis dels vuitanta, hi va haver una activitat frenètica de gent molt jove, la majoria d'ells, i molt catalanista que van esmerçar molts esforços en fer córrer la frontera per incloure-la dins de Catalunya, perquè eren uns anys en què semblava que es podien fer moltes coses noves, fins i tot redibuixar les fronteres, però finalment es va fracassar, com s'ha vist a

posteriori. De fet, es van sentir molt traïts, especialment pels polítics catalans, que en privat els feien una sèrie de promeses i després, a la pràctica, els pactes van ser els que van ser i les fronteres autonòmiques van correspondre a les antigues divisions provincials. Això ja va cremar moltes energies i la Llitera, que va ser on més resistència hi va haver, encara avui no s'ha recuperat d'aquelles batalles: hi va haver molta violència dialèctica, i física, fins i tot.

Jo, el que observo és que hi ha un replegament a Catalunya, especialment respecte a la idea de Països Catalans. A la Franja ho estem patint, amb molta freqüència. En el cas del contenciós entre el bisbat de Lleida i el de Barbastro, per facilitar les coses a Catalunya, s'ha sacrificat la Franja. Tallem la frontera per aquí, canviem les fronteres dels bisbats, i aquestes parròquies que pertanyien al bisbat de Lleida, que això garantia una institució transfronterera, van quedar abandonades.

De totes formes, vull ser optimista i com a mínim, des del punt de vista de la Franja, com deia la segona intervenció, podem aixecar-nos i dir "Bon dia". Potser és una cosa que també es pot aconseguir en altres llocs. Penso que si s'aconsegueix donar una millor imatge a la cultura catalana, tots podem sortir-hi guanyant. Això requereix molt treball de base.

ANNABELLE BRUNET: Només diré que, malgrat l'administració francesa, hi ha d'haver una voluntat política per tirar endavant la cultura catalana a la Catalunya del Nord, però jo crec que això no s'aconseguirà fins que no tinguem l'ajuda de tots els Països Catalans.

VICENT OLMOS: Jo crec que els Països Catalans hem d'endegar projectes més o menys comuns, intercanviant informació. Al País Valencià es parla molt del que es fa a Catalunya, però a Catalunya no es parla gairebé mai dels llibres que es publiquen a València. El mercat català no hi està acostumat i no consumeix aquests productes. Per exemple, l'any passat vam editar un llibre de la Queralt Solé sobre les fosses comunes a Catalunya i va passar completament desapercebut als mitjans de comunicació catalans, fins que, uns mesos després, en va sortir un reportatge a un diari espanyol. Llavors, tots els diaris catalans en van parlar.

Tot i amb això, la gent vol conèixer i saber què fan els altres territoris dels Països Catalans. Fa dos anys vam presentar el llibre de Josep Termes al Casino de la Fatarella: hi havia cent persones a l'acte, tot i que hi havia un partit del Barça. Com he dit, hi ha una voluntat per conèixer la cultura de tots Països Catalans.

PATRÍCIA GABANCHO: Jo només recupero una cosa que he dit abans: les coses passen perquè algú vol que passi, i això va tant per les coses positives

com per les negatives. Espanya, i parlo en concret d'Espanya perquè és el que conec millor, no és cap broma: la broma era l'Espanya plural. Canviem el xip i deixem de construir l'Espanya plural, que és l'Espanya d'ells, i comencem a construir els Països Catalans, que són els nostres.

Us dono una bona notícia: la cultura catalana és la cultura sense estat més potent del món. No n'hi ha cap que se li pugui comparar, cap ni una. Cap cultura que no tingui un estat que la defensi té la potència, la varietat, la profunditat, l'amplitud de mires, la qualitat i la creativitat que té la cultura catalana. La qüestió és que no només som una cultura sense estat, sinó que som una cultura amb un, dos, tres i quatre estats en contra, i això és molt difícil de superar.

Abans s'ha parlat d'identitat: som el que som, la qüestió és si volem realment continuar fent això o si ens deixarem folkloritzar, banalitzar, per acabar sent una cultura regional, simpàtica i inofensiva. Jo crec que no ho volem fer, sobretot després de mil anys de cultura potent. Per no fer-ho, crec que hem de treballar com hem treballat avui: és aquesta la feina que cal fer.

Apèndix 1: L'Associació Cultural "La Foig"

L'Associació Cultural "La Foig" va sorgir de la Regidoria de Cultura de Garcia com un projecte a realitzar a les acaballes de l'any 1983, a causa d'una inquietud cultural que vivia el jovent del poble, motivada, en part, per inquietuds similars dels pobles veïns, amb el quals teníem i tenim bones relacions.

Va ser després de varies reunions que va sorgir la idea que l'associació cultural que volíem fer realitzés la confecció d'una revista butlletí local d'informació del poble i de la seva cultura i arrels, així com de qualsevol manifestació cultural, històrica i científica de Catalunya i del món.

La primera publicació va aparèixer el dia 23 d'abril de 1984, tot coincidint amb la diada de Sant Jordi. Li vam posar el nom (que va ser elegit entre tot un grup de propostes d'altres noms relacionats amb el poble) de *La Foig*. La Foig és un muntanya a l'altra banda del riu Ebre que es veu des de gran part del terme i que antigament servia de rellotge dels pagesos, ja que té una roca, que el propietari de la finca es preocupava de pintar de tant en tant de color blanc amb calç, i que segons estava la línia de l'ombra o del sol, indicava als pagesos l'hora de dinar, de plegar, etc. Per tant, vam considerar oportú posar a la nostra publicació aquest nom.

La revista ha sortit puntualment i amb una periodicitat bimensual des d'aleshores fins al moment actual. Han sortit a la llum cent quaranta-nou números i enguany, al mes d'abril, es compliran vint-i-cinc anys de la seva existència i de l'associació com a tal. Han aparegut articles i comentaris de tota índole i el seu consell de redacció ha anat variant en alguns dels seus membres al llarg de tot aquest temps, per renúncia dels seus interessats en no poder assistir i col·laborar en les tasques de la publicació, però el que no ha variat ha estat la idiosincràsia de l'associació i de la seva revista, que és la de ser totalment objectius en tots els articles que ens adrecen i que publiquem íntegrament sempre que no siguin ofensius i difamatoris a simple vista.

Es va començar d'una manera molt rudimentària, imprimint els escrits amb una multicopista, i a partir del núm. 11 es va començar a fer a *offset* (la revista havia millorat molt). Enviàvem els originals a una empresa a Barcelona i després fèiem la impressió a Gràfiques Falset; més tard ens ho feien tot a la Impremta Ebro de Móra d'Ebre. Des de fa uns quants anys, ens fem nosaltres

mateixos tota la composició dels escrits, mentre que la impressió des de l'any 1998 es fa a la impremta de l'Associació de Rehabilitats de Jeroni Moragas de Móra d'Ebre. Des de fa onze anys hem millorat moltíssim el paper i fem la portada a quadricromia, amb la qual cosa se li dóna més expressivitat.

Quan es feia a multicopista, la revista tenia moltes pàgines, ja que els escrits a màquina ocupaven molt lloc. Quan vam començar a *offset* la revista va quedar reduïda a setze fulls, però es va millorar la qualitat i sobretot s'hi van poder afegir fotografies; a més, contenia molta més informació. Després la revista va passar a ser de vint pàgines, es va continuar amb vint-i-quatre, més tard, vint-i-vuit i actualment hi ha trenta-dues, que és el normal, tot i que a vegades la presentem amb trenta-sis o quaranta pàgines.

A més de la publicació de la revista, l'associació ha dut a terme altres tasques, tals com exposicions, concursos, setmanes culturals, jornades d'història, conferències, audicions de sardanes i música en general, festes populars, etc. També ha participat activament en la celebració de les dues festes majors del poble.

L'associació actualment està dirigida per Joan Marimon i Castellví com a president, Meritxell Masip i Bargalló com a tesorera i Oriol Masip i Hernández com a secretari. El seu primer president va ser Jordi Hernández Cabré, que avui ja no forma part de l'equip de redacció de la revista.

Durant tres o quatre anys l'Associació Cultural La Foig va tenir una Secció Sardanista que celebrava un aplec cada any. Després, amb el temps, aquesta secció es va separar de La Foig i va continuar en solitari la seva singladura.

Apèndix 2: El 25è. aniversari del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre

Josep MORAGREGA
President del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre

És un honor per al Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre que l'Institut Ramon Muntaner hagi escollit, amb motiu del nostre 25è. aniversari, la comarca de la Ribera d'Ebre per celebrar-hi la cinquena edició de l'Espai Despuig; edició que també marca una fita temporal en l'avenç d'aquest punt de debat itinerant, de trobada d'idees, de reflexió a l'entorn de temes que ens interessin, ens preocupen i ens estimulen a la gent que formem part dels centres d'estudis i del seu entorn. De fet, podem pensar que en aquesta edició l'Espai Despuig retorna a casa, pensament que es pot bastir sobre una doble línia argumental. La primera, la geogràfica, ja que ens retrobem a les Terres de l'Ebre, bressol de Cristòfor Despuig, l'ebrenc renaixentista que dóna nom a la trobada. La segona, la temàtica, ja que entenc que si precisament l'espai de reflexió duu aquest nom és perquè l'il·lustre tortosí tracta en la seua obra *Los col-loquis de la Insigne Ciutat de Tortosa*, amb un estil directe i desimbolt, la política lingüística i identitària de la seua època i, tot fent història de Tortosa, escriu de passada sobre el conjunt de Catalunya. D'aquesta anàlisi de caràcter pretesament localista però amb una ambició molt més general en resulta l'obra catalana en prosa més interessant del segle XVI. Les anàlisis d'aquesta edició sobre la temàtica escollida, *Set realitats administratives. Visió global de la cultura catalana des de la diversitat territorial*, són la demostració que en ple segle XXI, igual que en el segle XVI –un dels més brillants de l'humanisme universal–, és possible fer la reflexió i l'anàlisi sobre la globalitat del nostre espai cultural des de les diverses realitats territorials que el componen.

Igual que molts altres territoris, la comarca de la Ribera d'Ebre ha patit durant els darrers vint-i-cinc anys tota una sèrie de canvis no exempts de traumes, sobre els quals hem reflexionat poc i davant molts dels quals encara hem de respondre. Aquesta evolució ens ha abocat a una situació d'un grau creixent de complexitat en què les interaccions humanes a tots els nivells resulten aclaparadores i plenes de matisos. Per afrontar els reptes presents i futurs plantejats pel nou marc que ens envolta, cal que les nostres institucions públiques i privades es trobin en condicions de ser útils per a la recerca del

progrés, entès no només en termes materials, sinó vist alhora a través d'un prisma que n'emfatitzi el costat humà, social i ètic.

Fent un cop d'ull al trinomi clàssic "política–economia–societat", ens adonem que aquests mots designen tres aspectes d'una mateixa realitat. Un canvi en qualsevol d'aquests factors altera de forma automàtica els altres dos. Aquesta visió de conjunt sempre ens ha de servir per recordar que els enfocaments parcials dels problemes difícilment poden generar solucions viables i que les anàlisis superficials rarament ens ajuden a treure l'entrellat de tot plegat.

A més, cadascú ha de prendre la decisió sobre quin dels tres factors ha de prevaler sobre la resta, i aquesta és una elecció crucial, ja que predetermina els actes que se'n deriven i les seves conseqüències. Podem posar dalt de tot l'economia, la política o la societat, és a dir, les persones. L'economia, el mercat, amb els seus diferents graus de llibertat en què es manifesta al llarg dels sistemes econòmics del món, genera tota una sèrie de desajustos socials que correspondria a la política compensar, tot i que sovint aquest extrem s'oblida i política i societat acaben al servei de l'economia. La nostra comarca ho sap perquè al llarg de la història ha rebut i continua rebent les conseqüències d'aquesta funesta correlació de forces.

Quan la política recorda que la seva finalitat és gestionar els desequilibris econòmics, i encara més quan no ho fa, descobreix que la seva força és insuficient per atendre totes i cadascuna de les necessitats socials. I és aquí quan entra en joc l'anomenat tercer sector, format per les entitats privades sense ànim de lucre, enteses en un sentit ampli.

Fa vint-i-cinc anys, el CERE neix amb aquesta voluntat de servei clarament expressada en els seus estatuts, voluntat que cal potenciar en el futur mitjançant tota una sèrie d'accions en les quals ja s'està començant a treballar. D'aquesta manera podrem conservar i difondre el llegat de la feina feta durant tots aquests anys per tal que l'entitat guanyi en reconeixement i en prestigi, cosa que ens ha de permetre endegar projectes cada cop més ambiciosos. D'una banda, cal incorporar nous membres a la junta directiva, que aportin noves idees i nous punts de vista. D'altra banda, hem de consolidar les línies de treball existents i alhora tirar endavant nous projectes que ens ajudin a cobrir els objectius fundacionals.

Mirant al nostre voltant, ens adonem que els centres d'estudis juguen o poden jugar un important paper social a diferents nivells. En primer lloc, com a generadors de coneixement en zones on les universitats no hi són presents, i on no podem disposar de les eines que aquestes faciliten als territoris on estan implantades. D'altra banda, també juguen un paper important com a motor de desenvolupament econòmic, ja que el sector cultural té una dimensió econòmica que tot sovint no tractem amb l'atenció que caldria donar-li. Per

acabar, un altre nivell en el qual s'ha de guanyar pes és en la gestió de reptes que tenim la societat en conjunt, com ara la gestió del patrimoni mitjançant tractaments museològics coordinats entre els diferents municipis, la creació de comissions cíviques que analitzin aspectes rellevants per a la ciutadania o la incorporació dels nouvinguts a les nostres societats des d'un punt de vista també cultural, en l'avinentesa que no només ells s'han d'integrar a la nostra cultura, sinó que tots ens hem d'integrar en la cultura que formarà la identitat del nostre país en el futur, que haurà de basar-se en el mestissatge si volem que la nostra societat sigui forta i cohesionada. Aquest darrer és un procés delicat, ja que implica molts sentiments i no serà fàcil trobar el camí, però el que no podem fer és fer veure que no passa res i no encarar el repte que tenim al davant. Evidentment, tot això supera, i de llarg, la tasca que ha de fer un centre d'estudis, però dintre de tots aquests processos penso que hi hem de jugar algun paper, més gran o més petit, segons el tema en qüestió i les circumstàncies de cada moment.

Així, cal potenciar la nostra presència en les activitats culturals que es realitzen en tots els municipis de la Ribera d'Ebre. Hem de donar suport als estudiosos i persones amb inquietuds sobre la nostra comarca, siguin o no originaris d'aquesta, per tal que puguin tirar endavant els seus projectes i estudis. Cal dotar el CERE d'una major solidesa financera i de mecanismes de gestió professional. Hem de crear un fòrum d'entitats culturals de la comarca, per intercanviar experiències i aprofundir en el coneixement mutu. Hem de fomentar que les entitats culturals locals es facin sòcies del CERE. Tot això ho podem fer donant suport a les entitats culturals de la comarca en aquelles necessitats que ens manifestin, sempre que veiem que sigui viable oferir-los ajut. Cal impulsar un model mancomunat per gestionar el patrimoni comarcal i afavorir el desenvolupament cultural comunitari per vertebrar i consolidar les diverses iniciatives municipals que es projecten a l'entorn d'alguns dels pols d'interès patrimonial de la comarca. Hem de potenciar la investigació de base en tots els àmbits culturals i ajudar a la transferència de coneixements entre els sectors acadèmics i els professionals, per exemple en casos com el turisme, l'agricultura, l'artesanía, la indústria, etc. En definitiva, hem de posar els coneixements del CERE al servei de la societat civil i de les administracions, hem de conèixer millor les inquietuds d'aquestes i hem de cercar punts de col·laboració, alhora que ajudem a difondre la cultura de la comarca.

A dia d'avui, el CERE no compta amb tots els mecanismes necessaris per fer front a aquests reptes, però hem de treballar tots plegats per aprofitar millor els recursos que ja tenim per tal de fer-los front i incorporar les eines necessàries per gaudir cada cop més de majors recursos materials, econòmics i humans per augmentar el grau de compliment d'aquests objectius.

Afrontar aquests reptes des de territoris apartats dels centres de poder econòmic, polític i social suposa tota una sèrie afegida d'inconvenients que cal superar. Per això, de nou, valorem molt positivament la temàtica escollida per a l'ocasió, ja que hem de trobar els mecanismes per a poder influir sobre el centre des de la perifèria, perquè les decisions que es prenen al primer, condicionen àmpliament el dia a dia dels diversos territoris. També, un cop més, agraïm l'encert de dur a terme aquesta jornada a Garcia, cosa que ens ha permès estrènyer la col·laboració entre el CERE i el Grup Cultural la Foig, a més de visualitzar la nostra centralitat, si més no des del punt de vista geogràfic dins l'àrea del domini lingüístic del català. Aquest darrer fet ens permet actuar de pont entre els diferents territoris de parla catalana, a la qual cosa ha contribuït en gran mesura l'Institut Ramon Muntaner en escollir aquesta terra de cruïlla per establir-hi la seua seu.

